

ZBIRKA IGARA I AKTIVNOSTI

Biljana Maslovarić · Marijana Blečić · Tatjana Novović · Dušanka Popović · Nataša Durutović · Veselin Mićanović

NVO PEDAGOŠKI CENTAR CRNE GORE
Podgorica, 2016.

PREVIEW

ZBIRKA IGARA I AKTIVNOSTI

*Biljana Maslovarić
Marijana Blečić
Tatjana Novović
Dušanka Popović
Nataša Durutović
Veselin Mićanović*

Autorke/autori

*doc. dr Biljana Maslovarić
mr Marijana Blečić
prof. Dr Tatjana Novović
dr Dušanka Popović
Nataša Durutović
prof. dr Veselin Mićanović*

Saradnice/saradnici

*Marica Vlahović
Gordana Bošković
Miloš Bulatović*

Članice recenzentske komisije Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica

*dr Dijana Vučković
dr Nada Šakotić
Irena Badnjar
Nataša Tomović
Radmila Bajković*

Dizajn:

Vesna Sušić

*Izdavač: NVO PEDAGOŠKI CENTAR CRNE
GORE
Podgorica, 2016.*

SADRŽAJ

Predgovor.....	7
Uvod.....	9
DIJETE U SVIJETU PRIRODE, MIRISA I ZVUKOVA.....	11
DIJETE U SVIJETU MANIPULATIVNIH IGRI I MATEMATIKE.....	21
DIJETE U SVIJETU BOJA I LINIJA.....	47
DIJETE U SVIJETU MODELOVANJA I ISTRAŽIVANJA.....	66
DIJETE U SVIJETU VRŠNJAKA/VRŠNJAKINJA I POZORIŠTA.....	73
Kako da koristite razvojnu mapu?.....	81
Razvojna mapa (3-7 godina).....	83
Indeks igara.....	85
Literatura	87

PREVIEW

Predgovor

Predstavljena zbirka materijala i igara je korišćena u okviru kampanje: **Svi u vrtić** koju su pokrenuli UNICEF Crne Gore i Ministarstvo prosvjete Crne Gore sa ciljem podizanja stope upisa u predškolsko obrazovanje na sjeveru Crne Gore. Kampanja je dio je širih nastojanja Vlade Crne Gore da uz podršku UNICEF-a Crna Gora, do 2020. godine, poveća obuhvat djece ranim i predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem i dostigne međunarodne standarde u ovoj oblasti. Kampanja: **Svi u vrtić** realizovana je u dvije faze, tokom 2015. i 2016. godine, i u tom periodu njome su obuhvaćeni sljedeći gradovi na sjeveru države: Andrijevića, Bijelo Polje, Berane, Kolašin, Mojkovac, Plav, Plužine, Pljevlja, Rožaje, Žabljak i Šavnik, a postignuti rezultati su i više nego obećavajući za ostvarivanje postavljenog cilja.

Igre, aktivnosti i materijale objedinjene u ovoj zbirci kreirao je tim Pedagoškog centra Crne Gore zajedno sa studentima/studentkinjama Filozofskog fakulteta iz Nikšića. Osmišljeni su po uzoru na metodologiju u kojoj je dijete u centru vaspitno-obrazovnog procesa (*Program Korak po korak*), koja je, tokom Kampanje, predstavljena na svim javnim događajima u okviru realizovanih aktivnosti *vrtića na otvorenom*. Upoznavanje i rad sa bili su dobra prilika da budući vaspitači/vaspitačice i drugi pedagoški profili oprobaju rad sa njima, te da ih nastave primjenjivati u praksi i nakon završetka studiranja. Sigurni smo da će zbirka igara i aktivnosti svoju primjenu naći i od strane roditelja i staratelja kao važnih partnera/partnerki u vaspitanju i obrazovanju svakog djeteta, koji takođe mogu biti aktivni učesnici/učesnice u izradi predloženog kako bi kvalitetno provodili vrijeme sa svojom djecom.

Zahvaljujemo se UNICEF-u Kancelariji u Crnoj Gori što su podržali štampanje ove publikacije i dali puno povjerenje i slobodu timu Pedagoškog centra Crne Gore u osmišljavanju materijala, kreiranju i realizovanju aktivnosti predstavljenih u njoj. Cijeli tim, kako njegov programski dio, tako i onaj koji je realizovao aktivnosti na terenu (studenti/studentkinje, vaspitači/vaspitačice, djeca, roditelji), imao je jedinstvenu priliku i uslove za razmjenu, stvaranje, osmišljavanje i kreiranje vaspitno-obrazovnih aktivnosti. Vrijednost kampanje: *Svi u vrtić* bilo je i zajednički rad i povezivanje studenta/studentkinja Filozofskog fakulteta i Fakulteta dramskih umjetnosti sa Cetinja, kao i učenika/učenica Umjetničke škole za muziku i balet: „Vasa Pavić“.

Posebna zahvalnost i timu UNICEF-a Crna Gora (Jelena Perović, Maja Kovačević i Vladan Jovanović) koji je bio i značajna podrška za objedinjavanje i vjerno predstavljanje svih navedenih igara - sve fotografije korišćene u ovoj publikaciji pripadaju UNICEF-u, kancelarija u Crnoj Gori/fotograf Duško Miljanić, a u ime studenata/studentkinja i profesora/profesorki Filozofskog fakulteta, posebno se radujemo što je Fakultet u Nikšiću u trajno vlasništvo dobio učionicu opremljenu svim materijalima za aktivnosti koje su korišćene u *Kampanji*.

Poštovane vaspitačice/poštovani vaspitači¹,

Osnovni cilj odabira predstavljenih igara, aktivnosti i materijala jeste njihova laka dostupnost i jednostavna izrada uz minimalna finansijska sredstva, što može biti podstrek svima vama da upotpunite svoj rad u vaspitnim grupama i učionicama. Iz mini istraživanja koje je sprovedeno na početku drugog dijela kampanje u maju 2016. godine može se zaključiti da mnoge od njih nijesu do sada značajno korišćeni i zato se radujemo što vam možemo ponuditi nove ideje koje ćete sami i uz podršku djece realizovati, kako bi obezbijedili njihovo aktivno učenje, a sebi osigurali zbirku ličnog nastavnog materijala koju ćete na radost generacija sa kojima radite koristiti i duži vremenski period.

Izložene igre, aktivnosti i materijali zadovoljavaju zahtjeve rada po načelima metodologije usmjerene na dijete uz uvažavanje različitosti i aktivnog uključivanja sve djece. Oni obuhvataju i integrišu različite etničke i uzrasne grupe i odgovaraju na njihove različite potrebe. Njihova primjena je bezbjedna, s tim što je uvijek potrebno obratiti dodatnu pažnju na dječju sigurnost. Takođe, većina njih pravljen je u većim dimenzijama ili prilagođen radu na otvorenom usljed potreba Kampanje, ali pri opisivanju su navedene i standardne dimenzije kada ih budete izrađivali za rad u vašim radnim sobama/učionicama.

Struktura Zbirke igara i aktivnosti je radi lakše orijentacije, uvažavajući holistički pristup orijentacije podijeljena na pet područja: *Dijete u svijetu prirode, mirisa i zvukova, Dijete u svijetu manipulativnih igri i matematike, Dijete u svijetu boja i linija, Dijete u svijetu modelovanja i istraživanja i Dijete u svijetu drugara i pozorišta*, primarno se rukovodeći područjima vaspitno-obrazovnog djelovanja dominantne igre na osnovu koje su i osmišljena ostala polja/aktivnosti koja su u korelaciji sa sadržajima iz upoznavanja okoline, razvoja početnih matematičkih pojmova, početnog opismenjavanja i likovnim, muzičkim i fizičkim sadržajima.

Dat je detaljan **Opis** sadržaja/sastava materijala ili igre/aktivnosti koji se koristi ili realizuje. Nakon toga, pod poljem **Aktivnost** dat je konkretan opis same upotrebe/aktivnosti i koraci realizacije uz upotrebu određenog materijala ili realizaciju igre. Pod poljem **Varijacije aktivnosti** nudimo vam i opis daljeg usložnjavanja iste aktivnosti kako bi djeca imala nove prilike za radost učenja. Ukoliko vam je opisan materijal trenutno nedostupan ili je još uvijek u fazi izrade, pod poljem **Svakodnevna aktivnost** opisujemo jednostavnije materijale ili igre koje se mogu koristiti za iste ili slične ciljeve, a za koje vam ne treba gotovo ništa, osim dobre volje i težnje da djeci pomognete u otkrivanju novih znanja. Za sve vas koji želite da radite na razvijanju novih ideja, kako bi dali svoj maksimum na svim

¹ Nadalje se podrazumijeva upotreba rodno senzitivnog jezika.

poljima razvoja djeteta predškolskog uzrasta, izdvajamo i polje **IDEJA VIŠE** koje predstavlja nadograđeni prvobitni materijal/ igru ili aktivnost koji je korišćen u Kampanji. (U *Zbirci igara i aktivnosti* predstavljamo preko 150 različitih materijala, igara i aktivnosti i njihovih varijacija). U okviru svih navedenih polja nerijetko dajemo i **Preporuke** kao konkretne savjete za uspješnost izrade ili realizaciju na osnovu naših prethodnih pozitivnih iskustava u praksi vezanih za opisano. Ostaje i polje **MOJA IDEJA** namijenjeno zapisivanju ideja do kojih sami dolazite, a koje će sigurno biti interesantnije od ovdje napisanih.

Napomena: Kako je *Zbirka igara i aktivnosti* namjenjena radu sa djecom predškolskog uzrasta od 3 do 6 godina, određeni dio je u korelaciji sa kompletom sadržaja namijenjenih djeci ove dobi: *Čitam, pišem, istražujem, stvaram s Figom*. Neki od primjera su: *Napravi svoju senzonu kutiju tako da svi predmeti budu*/Figo uči čitati - listić 10; *Zbirne kartice*/ Figo uči čitati - listić 6,7,14/Figo istražuje svijet oko sebe – listić 3; *PVC folije za učenje osnovnih i izvedenih boja*/Figo istražuje svijet oko sebe – listić 12; *Tangrami*/Figo istražuje svijet oko sebe – listić 6; *Crtanje i slikanje na neobičan način*/Figo stvara – listić 1, 14, 20, 24 itd., kao i korelacija mnogih igara i aktivnosti sa muzičkim primjerima unutar profila Figo.

Naša težnja je da sva djeca budu slobodna, srećna i kreativna u svom izražavanju, podstaknuta da kritički promišljaju i radoznalo ispituju nove mogućnosti i pronalaze rješenja, a prije svega da budu radosna u svojim vrtićima. Ukoliko u ovom najosjetljivijem periodu njihovog odrastanja bar dio navedenog ostvarimo kroz realizaciju ponuđenih igara i aktivnosti prikazanih u ovoj publikaciji i obradujemo najmlađe, i mi ćemo biti ponosni i radosni!

Biljana, Marijana, Tatjana, Dušanka, Nataša i Veselin

PREVIEW

DIJETE U SVIJETU PRIRODE, MIRISA I ZVUKOVA

Senzorne kutije (3 do 6 godina) – Zbirke različitog materijala i/ili predmeta koji su grupisani na osnovu određenog kriterijuma i usmjereni na višestruko saznavanje o odabranoj temi, primarno posredstvom uticaja na perceptivne sposobnosti djece (u prvom redu na izoštravanje čula vida, a zatim i dodira), kao i na njegovanje opisne komunikacije i formiranje osnova naučnog istraživanja.

Opis: Senzorne kutije sadrže veću kutiju ili posudu u kojoj su ponuđeni predmeti i/ili materijali koji odgovaraju određenoj temi i logičkom skupu koji predstavljaju. Preporuka je da kutija ili posuda bude plitka kako bi djeca lako mogla lako da uzimaju i vraćaju materijale i/ili predmete, kao i providna, jer pruža mogućnost da se oni bolje sagledaju i upoznaju bez dodirivanja, čime je i jasnija opšta slika skupa koja se želi istaći u odnosu na temu kojoj zbirka odgovara.

Preporuka: Najpodesniji za namjenu senzorne kutije je vatrostalni stakleni pekač/pleh kako bi djeca imala cjelokupan doživljaj određenih predmeta, tako i ukupne teme u sve tri dimenzije (posebno pogodno kod tema: Bašta, Plaža, Sađenje, Morsko dno, Korijeni biljaka i sl.), ali radi bezbjednosti djece preporučeno je upotrebljavati i pliće, providne plastične posude.

Aktivnost: Djeca samostalno posmatraju predmete i/ili materijale koji su grupisani u jednu logičnu zbirku/kutiju, istražuju njihova svojstva posredstvom čula vida, a zatim i dodira, pa komentarišu zapaženo s obzirom da svaki od datih materijala i/ili predmeta ukazuje na neku osobinu poput: boje, oblika, veličine, težine, teksture, zvuka, mirisa itd., što je dobar povod i za saznavanje navedenih svojstava, ali i otkrivanje novih, kroz diskusiju sa vaspitačem i drugom djecom. Razgovor može biti fokusiran i vođen u pravcu otkrivanja karakteristika samo jednog materijala i/ili predmeta iz zbirke/senzorne kutije, traženju sličnosti i/ili razlika među svim ponuđenim materijalima i/

Slika 1. Senzorna kutija: Djeca istražuju senzornu kutiju na temu - Na farmi domaće životinje jedu?

ili predmetima, a može biti i usmjeren na saznanja o opštoj temi na osnovu koje su oni grupisani. Nakon dobijanja određenih informacija i znanja o ponuđenim materijalima i/ili predmetima posredstvom različitih čula, u tok aktivnosti se uvodi optički instrument – lupa (uvećavajuće staklo). Posredstvom lupe djeca uvećano i

Slika 2. Senzorne kutije: Djeca istražuju senzorne kutije na temu - Boje su svuda oko nas/Predmeti mogu imati boju

Slika 3. Senzorna kutija: Dijete istražuje senzornu kutiju na temu - Insekti na proljećnoj livadi

detaljnije sagledavaju određeni element skupa, što daje niz novih prilika za podsticanje radoznalosti, kreativno učenje, kao i razvoj i bogaćenje rječnika djece kroz međusobnu diskusiju i diskusiju sa vaspitačem o zapaženom.

**Svakodnevna aktivnost: Na-
pravi svoju senzornu kutiju
tako da svi predmeti budu...**
(4 do 6 godina) – Aktivnost kroz
koju djeca pored istraživanja bi-

tnih svojstava određenih materijala i/ili predmeta, usvajaju i tumače njihove sličnosti i razlike kroz proces klasifikacije.

Vaspitač djeci svakodnevno može dati određene zadatke klasifikovanja i grupisanja predmeta i/ili materijala iz njihove bliže okoline (radne sobe, dvorišta, trpezarije, centara interesovanja itd.) prema specifičnim kriterijumima (boji, veličini, obliku, teksturi, namjeni, temi, sastavu itd.), pa će djeca imati zadatak da određene materijale i/ili predmete, sakupe i odlažu u odabranu posudu/kutiju prema zadatom kriterijumu (osobini). Npr. djeca iz svoje okoline mogu sakupiti predmete koji su: crvene ili plave boje, jestivi ili nejestivi, veći ili manji ili koji odgovaraju nekoj temi poput: *Moja porodica; Jesen, Ljeto; Male stvari/predmeti koje imamo u kući i vrtiću istovremeno itd.*

Svakodnevna aktivnost:
Napravi svoju senzornu kutiju od N predmeta, ali tako da svi predmeti budu... (5 do 6 godina) – Aktivnost koja, pored sticanja znanja o osobinama materijala i/ili predmeta, kao i znanja i vještina u odnosu na grupisanje i razvrstavanje prema jednom ili dva kriterijuma, postiže i usvajanje značenja pojma broja i vještine brojanja.

Vaspitač djeci starijeg uzrasta može dati naloge da pored uvažavanja nekog od prethodno utvrđenog kriterijuma prilikom odabira materijala i/ili predmeta (npr. drveni/ plastični, kratki/ dugački, bijeli/zeleni itd.), oni trebaju biti odloženi u senzornu kutiju i u tačnom broju u okviru prve desetice. Nakon njihovog grupisanja vaspitač će ih podsticati da elemente zbirke i prebroje nekoliko puta.

Slika 4. Senzorne kutije: Djeca istražuju senzorne kutije na temu - Četiri godišnja doba

Slika 5. Senzorna kutija: Djeca istražuju senzornu kutiju na temu - Na farmi žive domaće životinje?

IDEJA VIŠE: Usvojite drvo/žbun (4 do 6 godina) – *Projekat za djecu koji traje tokom cijele godine, kojim se utiče na vještine posmatranja, upoređivanja i promišljanja o drvenastim biljkama u prirodi zbog promjena na njima usljed vremenskih prilika i smjene godišnjih doba, čime se podstiče interesovanje za prirodu i naučna istraživanja.*

Djeca u svakodnevnoj šetnji sa vaspitačem u blizini vrtića mogu odabrati drvo/žbun koje će „usvojiti“, a zatim ga svakodnevno posmatrati (njegov rast, promjene na njemu usljed protoka vremena/smjene godišnjih doba, efekte kiše, sunca, vjetera na njemu itd.). Promjene na drvetu/žbunu koje djeca zapaze i saopšte, vaspitač može zapisivati u jednoj svesci, a kasnije po povratku u vrtić diskutovati o tome. Dodatan uticaj na razvoj perceptivnih sposobnosti može biti fokusiranje na posmatranje samo jednog dijela drveta/žbuna, tj. na list, koru ili granu itd., a radi preciznijih zapažanja djeca mogu koristiti i lupu. Takođe, djeca mogu nacrtati radove sa uočenim promjenama koje će postati kako slikovni dio njihovih zapažanja, tako i dio pisane i slikovne zbirke u okviru projekta. **Preporuka:** *Kako bi djeca lako prepoznala koje drvo su odabrala za svoj projekat, poželjno ga je označiti debljim kanapom u boji (staviti kanap oko stabla u visini očiju djece), a takođe se pored njega u zemlju može postaviti manja drvena tabla na kojoj će pisati imena djece ili naziv vaspitne grupe koja ga je „usvojila“.*

Mirisne i zvučne kutije/bočice (3 do 6 godina) – *Trodimenziionalni materijali za podsticanje razvoja čula mirisa i sluha, perceptivnog pretraživanja i analize različitih mirisa i zvukova.*

Opis: Mirisne kutije/bočice sačinjava set od najmanje šest bočica, od kojih svaka ima svog para i sadrže različite mirise (tufere natopljene esencijom nekog mirisa, djelove mirisnih jelki, osušene biljke, kore voća, začine itd.) koje je potrebno vremenom obnavljati, a čiji sadržaj ne smije biti vidljiv. U vidu slike/crteža na dnu kutija/bočica nalazi se kontrolna tačka koja ukazuje na porjeklo mirisa (npr. određena biljka, voće itd.), a koja služi za slikovnu/vizuelnu provjeru prepoznavanja mirisa koji je u njoj – Slika 7. **Preporuka:** *Za pravljenje mirisnih kutija najbolje je koristiti manje plastične ili staklene, neprovidne bočice, koje su pogodne za manipulisanje i koje se mogu zatvoriti kako bi miris bio što trajniji (npr. braon staklene bočice za ljekove, plastične bočice, neprovidni slanici, šarene bočice parfema itd. – Slika 6).*

Aktivnost: Na početku aktivnosti dijete slobodno eksperimentiše sa mirisnim kutijama/bočicama i pokušava da pogodi porijeklo mirisa u njoj, nakon čega svo-

je odgovore provjerava uz pomoć kontrolne tačke na njenom dnu. Aktivnost se usložnjava tako što dijete ima zadatak da prema mirisu pronađe kompatibilan par. **Varijacije aktivnosti:** Ukoliko su kutije/bočice različite veličine moguće je prema sistemu serijacije formirati i zadati niz djetetu: pronaći jak-blag miris, prijatan-manje prijatan miris itd.

Slika 6. Dijete koristi mirisne kutije/bočice

Opis: Zvučne kutije su set od najmanje šest kutija/tegla napunjenih različitim sadržajima (so, šećer, pšesak, pasulj, riža, voda, pasta itd.) koje protresanjem stvaraju određene zvukove. Ovi trodimenzionalni materijali pogodni za podsticanje prepoznavanja različitih zvukova, razvoja auditivne memorije i ponavljanje i/ili učenje različitih kraćih melodija ili pojmova. Među napravljenim zvučnim kutijama dvije od njih su iste veličine i istog sadržaja (riječ je o zvučno težinskim kutijama) i dijete je u prilici da prema komparaciji zvuka pronađe kompatibilan par. Na dnu svake kutije nalazi se i jedan, ali različit simbol/slika (kontrola greške), dok samo na kompatibilnim kutijama simbol/slika je isti/ista, što će obezbjeđiti provjeru uspješnosti poređenja zvukova od strane djece. Kontrola greške može biti i vidna ukoliko se primjenjuje u radu sa djecom mlađeg predškolskog uzrasta (npr. par zvučnih kutija sa strane može sadržati dva lika iz poznate bajke, geometrijske oblike, pojave itd.) čime se obezbjeđuje i dodatno imenovanje, ponavljanje i/ili učenje pojmova, njihovo grupisanje u određeni skup i sl. **Varijacije aktivnosti:** Ukoliko su sve zvučne kutije napunjene različitim sadržajima dijete je u prilici da učestvuje u procesima klasifikovanja i serijacije, pa sistemom pokušaja i pogrešaka pronađe kutiju koja prilikom protresanja proizvodi najjači/najtiši zvuk i/ili da ih ređa po zadatoj zvučnosti, što može raditi samostalno, u paru ili u grupi. **Varijacije aktivnosti:** Kod različitih sadržaja unutar zvučnih kutija, dijete je u prilici da protresanjem čuje određeni zvuk, a zatim da, pošto se kutije izmiješaju, pokuša da pronađe kutiju čiji je zvuk prethodno čuo/čula. Ukoliko su zvučne kutije iste veličine i napunjene istom ili različitom količinom sadržaja mogu se ponoviti prethodne vježbe: traženje para, ređanje po zvučnosti i težini (pravljenje niza serijacijom), prepoznavanje međusobne veze između veličine i težine.

Svakodnevna aktivnost: *Igramo se tišine/Slušanje zvukova iz okoline ili slušanje muzike* (3 do 6 godina) – Aktivnost kojom se utiče na razvoj i bogaćenje dječijeg muzičkog iskustava i stvaralaštva, ali i vježbanje strpljenja i prepoznavanja različitih zvukova iz okoline.

Nakon što sva djeca zauzmu udoban položaj u radnoj sobi (sjede, leže na podu i sl.) vaspitač im predlaže da se igraju „tišine“ i osluškuju zvukove koji dopiru do njih u tom trenutku (fijuk vjetrova, zvuci automobila, galamu i žagor druge djece u hodnicima itd.) ili da u tišini slušaju muziku koju je prethodno odabrao za njih.

Varijacije aktivnosti: Kako se aktivnost razvija vaspitač može zamoliti djecu da na osnovu zvukova koji čuju prave pokrete jednom ili sa obje ruke, cijelim tijelom (igraju) ili da nacrtaju ono što su čula.

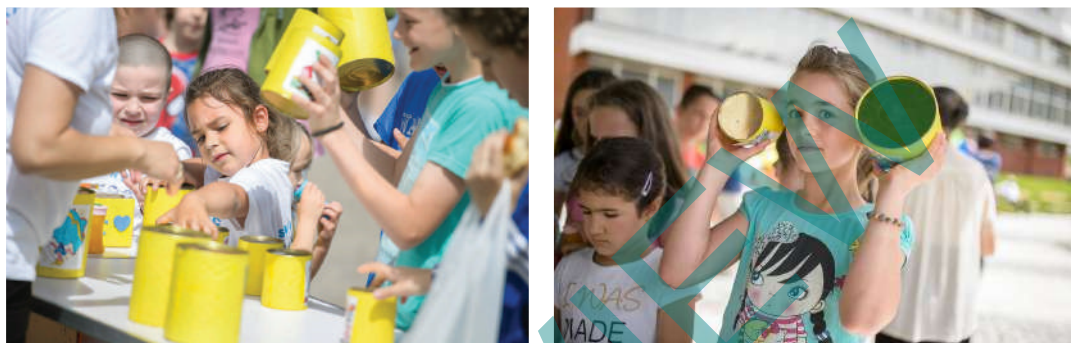
Slika 7. Dijeca koriste mirisne kutije i provjeravaju porijeklo mirisa po kontrolonoj tački

Svakodnevna aktivnost: *Pogrešan korak* (4 do 6 godina) – Aktivnost koja podstiče razvoj koncentracije, vizuelne percepcije i decentriranja.

Nakon što se djeca rasporede da stoje u krugu, jedno od njih je odabrano da bude „voditelj igre“, koje je u sredini kruga. Dijete voditelj pljeska dlanovima u ritmu (uz muziku ili bez nje) nakon čega izvodi/demonstrira do tri različita pokreta tijela. Zadatak ostale djece je da ponove i melodiju pljeskanja, kao i pokrete tijela. Iz igre *ispada* dijete koje nije tačno ponovilo i tako zauzima mjesto voditelja igre. **Varijacija aktivnosti:** Za djecu starijeg uzrasta igra se može usložnjavati tako što će dijete voditelj istovremeno izvoditi i pljeskanje kraće melodije i pokrete tijela koje ostala djeca trebaju tačno ponoviti.

Svakodnevna aktivnost: *Ne govori sada, nego pjevaj* (4 do 6 godina) – Aktivnost koja kod djece podstiče muzičko izražavanje kroz ovladavanje sopstvenim glasom i unapređivanje tehnike pjevanja, tako i širine njihovog muzičkog iskustva.

Vaspitač može određeno doba dana tokom boravka u vrtiću, koje će odrediti kao period kada niko u radnoj sobi ne govori, već sva djeca imaju zadatak da ono što žele da kažu jedni drugima samo mogu otpjevati. Ovakva aktivnost može se realizovati i tokom diskusije o određenoj temi, što je posebno uzbudljivo za djecu i donosi im nesvakidašnje radosno iskustvo.

Slika 8. Djeca koriste zvučne kutije i traže kompatibilan par

Svakodnevna aktivnost: *Sviramo uz pomoć čaša, flaša ili svih predmeta zajedno* (4 do 6 godina) – Aktivnost prepoznavanja i stvaranja zvukova, eksperimentisanje sa zvucima koje proizvode različiti predmeti svakodnevne upotrebe, podsticanje zapažanja i reprodukovanja određenih zvukova.

Vaspitač obezbjeđuje djeci uslove (ravna, čvrsta površina prekrivena zaštitnom podlogom) kako bi mogli udarati drvenim olovkama ili drvenim štapićima u čašu (o njenu ivicu, po sredinu, u praznu, napunjenu do određenog nivoa ili punu čašu, u nizu u kojem je jedna ili dvije čaše prazna/prazne, a ostale djelimično ili skroz pune itd.), ili proizvode zvuk udarcem čaše o čašu, udaranjem čaše o sto okrenute na dolje itd. Vaspitač podstiče na uočavanje osobina proizvedenog zvuka, njihovo upoređivanje, isticanje sličnosti i razlika, komentarisane promjene zvuka u zavisnosti od sadržine ili položaja čaše i sl. Aktivnost omogućava donošenje niza zaključaka značajnih za razumijevanje različitih matematičkih svojstava. Na isti način se realizuje i muzička aktivnost sa flašama ili kombinacijom čaša i flaša što je djeci predškolskog uzrasta veoma ineteresantno. **Napomena:** *Pažljivim podešavanjem nivoa vode u sedam čaša može se dobiti i durska ljestvica koju djeca starijeg predškolskog uzrasta mogu koristiti u ovakvim ili sličnim muzičkim aktivnostima.*

IDEJA VIŠE: Marakas zvečke¹ i bubnjevi od papirnih tanjira (4 do 6 godina) – *Papirni muzički instrumenti posredstvom kojih su djeca u prilici da osjete nizanje ritmičkih uzoraka, kroz upoređivanje uoče njihovu različitost, ali i podstiču svoju slobodu i kreativnost u muzičkom izrazu.*

Marakas zvečke ili udaraljke su napravljene od tube tolet papira koja je sa obje strane zatvorena aluminijskom folijom ili tvrdim papirom pričvršćenim gubicama oko krajeva tube. Zvečke su napunjene sjemenkama, kamenčićima, čepovima i sl. Bubanj se pravi spajanjem (samoljepljivom trakom) dva papirna tanjira koji su napunjeni istim sadržajem, a koji se takođe može protresati ili se po njemu može udarati olovkama, bojicama ili drvenim štapićima. Oba instrumenta mogu se koristiti u aktivnostima u kojoj sva djeca sjede u krugu i imaju priliku da komentarišu i saznaju kakve zvukove dobijaju protresajući marakase ili bubnjeve različitom brzinom (brzo, umjereno ili polako), da slijede ritam muzike koju čuju sa CD plejera ili da ponove zvuk koji je proizvela zvečka ili bubanj koju/koji protresa vaspitač. **Varijacije aktivnosti:** Aktivnosti se mogu usložnjavati tako što će djeca imati zadatak da u skladu sa ritmom proizvode zvukove na instrumentima ili da udaraju prema slogovima riječi koje izgovaraju/pjevuše (npr.: ta-ta, 2 udara; Mi-le-na, 3 udara itd.).

IDEJA VIŠE: Kazoo² (3 do 6 godina) – *Papirni muzički instrument koji djeci omogućava saznanje i istraživanje o visini zvuka (tj. brzine i broja treptaja u jedinici vremena), ali i kreativno muzičko izražavanje.*

1 Marakas zvečkama je veoma teško utvrditi vrijeme i mjesto porijekla, ali je poznato da su u XVI vijeku bile široko rasprostranjene u Africi i Americi, gotovo istovremeno. Ovaj instrument koji se obično koristi u paru, napravljen je od tikve (u novije vrijeme i od drugih materijala) napunjene sjemenkama ili šljunkom. Prvobitno su korišćene u različitim obrednim plesovima šamana, a danas se koriste u Afro-Džuban dens muzici, kao i u okviru različitih vokalno-instrumentalnih ansambala različitih vidova moderne muzike (1. 09. 2016.) Preuzeto djelimično sa: <http://www.madehow.com/Volume-7/Maracas.html>

2 Kozoo je po nekim tvrdnjama izmišljen u Africi u XVII vijeku i spada u membranofone instrumente koji mjenjaju zvuk putem vibrirajući membrane. (1. 09. 2016.) Preuzeto sa: <https://en.wikipedia.org/wiki/Kazoo>

Ovaj instrument pravi se od papirne tube koju zatvara komad voštanog/masnog papira (ili nekog drugog više savitljivog, ali čvrstog papira) samo sa jedne strane pričvršćen gumicom ili ljepljivom trakom na tubi, a koji obezbjeđuje vibriranje tonova. Djeca na početku slobodno pjevuuše na kozou tako što lagano prislanjaju usne na otvoreni kraj tube, a kasnije mogu imati zadatak da pojedinačno ili grupno ponove određeni ton ili muziku koju su prethodno čuli. Zbog umjerene propustljivost papira na jednom kraju kazoa dolazi do njegovog vibriranja, tako i vibriranja tonova koje dijete proizvodi. Aktivnost se dodatno može usmjeravati ka saznanju da niski tonovi vibriraju sporije, a visoki brže.

IDEJA VIŠE: Moja kutija bendžo³ (5 do 6 godina) – Kartonski muzički instrument koji djeci omogućava da bolje razumiju vibracije, tonove i zvukove, ali i razviju kritičko mišljenje i muzičku kreativnost.

Bendžo je napravljen od kartonske kutije koja na sebi ima kružni ili elipsasti otvor preko kojeg su horizontalno navučene gumice tako da prelaze preko otvora (poput otvora preko kojeg prelaze i žice na gitari), a vremenom djeca mogu uz podršku vaspitača, napraviti (od kartona ili debljeg papira) i dodati i vrat na tijelo instrumenta. Aktivnosti se mogu kretati od slobodne primjene bendža i istraživanja zvukova koje proizvodi, ponavljanja zvuka po visini (individualno ili u paru), do poređenja zvukova (npr. sviranje u paru) kroz diskusije i otkrivanja – zašto trzajem kraćih gumica proizvodimo viši ton, dok trzajem dužih proizvodimo niži ton? **Preporuka:** U izradi svih navedenih papirnih instrumenta (Marakas zvečke i bubnjevi od papirnih tanjira, Kazoo i Bendžo) poželjno je da učestvuju djeca i da ih dodatno, po svojoj želji, ukrase korišćenjem različitih likovnih tehnika, trakica i drugih ukrasnih dodataka, čime će dobiti svoj jedinstveni instrument.

³ Bendžo je žičani instrument koji se sastoji od rezonantnog tijela napravljenog od kože, koja je prevučena preko drvenog okvira kružnog oblika i koja se stezanjem može regulisati zavrtanjima pričvršćenim na okvir instrumenta. Za instrument koji su robovi donijeli u Ameriku ne zna se tačno vrijeme nastanka. Pored prvobitne upotrebe u obrednim plesovima bendžo u novije vrijeme postaje irski i američki narodni instrument. (1. 09. 2016.) Preuzeto sa: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Bend%C5%BEO>

Moje ideje:

PREVIEW

DIJETE U SVIJETU MANIPULATIVNIH IGRI I MATEMATIKE

Gusjenica dugmetarka (3 do 6 godina) – Manipulativni materijal pogodan za razvoj fine motorike, jačanje koordinacije oko-ruka, kao i za učenje oblika i tekstura različitih materijala, boja i drugih pojmova iz oblasti razvoja početnih matematičkih pojmova.

Opis: Gusjenica dugmetarka je sastavljena od trake tekstilnog materijala koji na svom kraju ima dugme (tijelo *Gusjenice dugmetarke*) i većeg broja različitih oblika (napravljenih od različitih materijala) koji na svojoj sredini imaju otvor kako bi se mogli nizati na traku/tijelo.

Aktivnost: Na traku sa dugmetom (*Gusjenicu dugmetarku*)⁴ djeca po svom nahođenju nižu različite oblike od različitog materijala kako bi jačali koordinaciju oko-ruka, bolje razumijevali odnose u prostoru, ali i samostalno ovladali osnovnim vještinama oblačenja što doprinosi njihovom osjećaju samostalnosti i pospješuje svijest o svrsishodnosti stvari. U zavisnosti od uzrasta djece aktivnosti se usložnjavaju prema zadatim kriterijumima/svojstvima materijala koje dijete ima zadatak da niže na tijelo gusjenice. **Preporuka:** Oblici koji se nižu na tijelo *Gusjenice dugmetarke* mogu biti od raznobojnog kartona, ali je preporuka da budu od različitih vrsta tekstila radi lakšeg manipulisanja, Slika 9. **Varijacije aktivnosti:** Vaspitač shodno uzrastu djece izdvaja kriterijum po kome dijete odabira materijale koje će nizati na traku sa dugmetom (npr. sve žute materijale, materijale koji imaju oblik kocke, kruga, dva ista materijala ili materijale koji su tanji ili deblji, podstiče brojanje materijala prilikom nizanja itd.), a o čemu će voditi razgovor sa njima u cilju sticanja određenih znanja i saznavanja datih svojstava.

Slika 9. Izgled gusjenice dugmetarka⁴

⁴ Fotografija preuzeta sa: <http://www.mojpedijatar.co.rs/10-inspirativnih-montesori-aktivnosti/5/> (14. 08. 2016) – Originalan naziv fotografije/aktivnosti jeste: Zmija dugmetarka

Slika 10. Dijete razdvaja tjesteninu u posude koje odgovaraju boji tjestanine

ninu (makarone) i tako prave narukvice, ogrlice ili ukrašavaju druge predmete dobijenim nizom. Aktivnost se usložnjava u zavisnosti od uzrasta djeteta i nalozi vaspitača su raznovrsni: *Nanižite par komada tjestanine (prema obliku, boji); Nanižite tri ista oblika po boji, a zatim par po obliku; Nanižite par crvenih, a zatim par komada tjestanine u zelenoj boji; Izbrojite nanizane oblike itd, Slika 11.* **Varijacija aktivnosti:** Radi usvajanja pojma i svojstava skupa, vaspitač može svu obojenu tjestaninu pomiješati u većoj posudi, a zatim djecu zamoliti da komade tjestanine prema boji grupišu u plastične posude koje im po tom kriterijumu odgovaraju, Slika 10. **Preporuka:** Tjesteninu je najbolje bojiti tako što se stavi u plastičnu posudu, preko nje se istisne tempera, a zatim doda malo vode i miješa širom četkom. Nakon toga tjestanina se odlaže na papirnu podlogu da se osuši.

Svakodnevna aktivnost: Nizanje obojenih suvih plodova mahunarki (4 do 6 godina) – Aktivnost koja djeci obezbjeđuje relaksaciju, razvija dosljednost i spretnost u radu, jača sitne mišiće šake i upoznaje ih sa plodovima povrća/mahunarki.

Slika 11. Djeca uz pomoć vaspitača nižu različitu obojenu tjestaninu na kanap

Svakodnevna aktivnost: Nizanje većih drvenih kuglica ili obojene tjestenine na kanap ili gajtan (3 do 6 godina) – Aktivnost kojom se utiče na jačanje fine motorike, preciznost, strpljivost i dosljednost u obavljanju zadatka, kao i njegovanje kreativnog izraza i usvajanje boja kroz manipulisanje sitnim i lakim materijalima.

Djeca slobodno ili prema određenom zadatom uzorku nižu drvene kuglice ili obojenu tjeste-

Aktivnost je slična prethodnoj i može se usložnjavati na iste načine u zavisnosti od uzrasta djece, s tim da vaspitač dan prije korišćenja mahunarki za nizanje (npr. pasulja i graška) potapa njihova zrna u vodu koju je prethodno obojio tušem u boji, i tako dobio raznobojne mahunarke. Zrna koja su nabubrila od vode postala su veća i lakša za rukovanje, tako i je vaspitaču lakše pravljenje rupe debljom iglom u njima kroz koju će djeca kasnije provlačiti kanap.

IDEJA VIŠE: *Pravljenje i korišćenje kartica za prošivanje* (3 do 5 godina) – *Papirni materijal za jačanje koordinacije oko-ruka, uvježbavanje razumijevanja odnosa u prostoru i osnova oblačenja.*

Kartice za prošivanje mogu biti različitog oblika, a napravljene su od debljeg kartona (dimenzije 7x12cm) na čijim su rubovima kružni otvori kroz koje dijete provlači tanji kanap ili pertle, slobodno ili u zavisnosti od uzrasta, po zadatom redosljedu putanje: gore-dolje, s lijeve na desnu stranu ili obratno. Na samom kraju kanapa/pertle u zavisnosti od uzrasta djece može biti postavljen i deblji drveni štapić radi lakšeg rukovanja kanapom/pertlom. Kartice mogu biti pravljene u nepravilnom ili geometrijskom obliku, a takođe mogu predstavljati oblik neke životinje (Slika 12 i 13) ili predmeta koji su u skladu sa temom koja se obrađuje.

IDEJA VIŠE: *Ploče za oblačenje* (3 do 6 godina) – *Drveni materijal za uvježbavanje fine motorike i ovladavanje vještinom kopčanja i vezivanja kao osnove umjeća samostalnog oblačenja.*

Drvene podloge (dimenzije 22x30cm) na sebi imaju pričvršćene djelove stare odjeće sa dugmadima, rajsferšlusom, kopčama, vezicama, pertlama, drikerima itd., a koje mogu postati stalan materijal u manipulativnom centru, kako bi djeca mogla da ga koriste prema svom interesovanju i sopstvenom tempu napredovanja.

Slika 12. Djeca koriste kartice za prošivanje sa drvenim štapićem na kraju kanapa: Domaće životinje (krava i mačka)

Mehanizam za pletenje (bez igli) od kartonske tube i drvcadi (4 do 6 godina) – *Materijal pogodan za razvoj fine motorike, razumijevanje prostornih odnosa, jačanje koordinacije oko-ruka, fleksibilnosti mišljenja, ali i podsticanje samopouzdanja da dijete može napraviti interesantnu rukotvorinu.*

Opis: Mehanizam za pletenje se sastoji od male kartonske tube (tuba od toalet papira) na kojoj su sa spoljašnje strane pričvršćena četiri drvena, šira štapići (šta-pići od sladoleda ili špatule) oko kojih se namotava deblji konac ili vunica (s lijeva na desno) i plete u trakastom obliku debljine oko 2cm. Mehanizam dijete može dodatno ukasiti po svojoj želji koristeći ljepljive trake u boji kojima pričvršćuje drvcad i primjenom kolaž ili nekog drugog ukrasnog papira, kao i crtanjem/slikanjem sa nekom od ponuđenih likovnih tehnika po kartonskoj tubi.

Slika 13. Djeca uz podršku roditelja koriste kartice za prošivanje: Domaće životinje (krava, patka, koni, koza, svinja, mačka)

Aktivnost: Konac/ vunicu treba obmotati oko svakog štapića nekoliko puta i pričvrstiti vezivanjem u čvor, pa nakon što se postupak ponovi na sva četiri štapića i postavi osnova, konac/ vunica se upliće preko svakog štapića ponaosob sa lijeva na desno idući u krug. Tako se pravi pletenica koja se povlači u unutrašnjost papirne tube sve dok se ne dobije

Slika 14. Vaspitač demonstrira upotrebu mehanizma za pletenje

ispletena željena dužina. Vaspitač demonstrira početne poteze (Slika 14) koje dijete pamti i ponavlja utvrđenim slijedom dobijajući trakasto pletivo koje može iskoristiti kao narukvicu, ogrlicu, šal za lutku, trakice kojima će ukasiti kosu itd. **Varijacije aktivnosti:** U zavisnosti od uzrasta djece vaspitač može podsticati djecu na verbalizovanje pravaca u kojem pomijeraju ili namotavaju kanap, kao i na brojanje poteza unutar samog postupka, kako bi usvajali određene pojmove iz oblasti početnih matematičkih pojmova.

Svakodnevna aktivnost: Tkanje na poklopcu kutije (3 do 6 godina) – Aktivnost opažanja i usvajanja osnovnih načela stvaranja tkanine, jačanje fine motorike i boljeg razumijevanja različitih prostornih odnosa.

Poklopac od kartonske kutije treba izbušiti duž cijelog ruba sa sve četiri strane u razmacima od 1 do 2cm. Nakon toga djeca mogu po svom izboru prstima provlačiti konac/vunicu/pertlu od jedne do druge rupe na čijim će krajevima vezivati čvor sa unutrašnje strane kartonskog poklopca. Pored pravljenja uzorka po slobodnoj želji, vaspitač djeci može demonstrirati određeni smjer (gore-dolje, lijevo-desno) u kojem će provlačiti konac/vunicu/pertlu kako bi se pojavili uzorci koji ukazuju na osnovna načela stvaranja tkanine. **Varijacija aktivnosti:** Nakon što djeca naprave vlastite uzorake, vaspitač ih pored razgovora o zapaženom i naučenom u realizovanoj aktivnosti, može ohrabriti da razmišljaju i ispituju žive tkače u prirodi (npr. pauke).

Slika 15. Djeca rukuju mehanizmom za pletenje (bez igli) od kartonske tube i drvcadi

IDEJA VIŠE: Tkanje na poklopcu kutije koji ima već pripremljene vertikalne niti konca/vunice (4 do 6 godina) – Aktivnost kroz koju djeca uče o jednostavnim i tačnim uzorcima/šablonima stvaranja tkanine, podstičući pored opažanja i razvoja fine motorike i razmišljanje prostornih odnosa, vježbanje preciznosti i dosljednosti.

Djeca starijeg predškolskog uzrasta koja su ovladala rukovanjem koncem/vunicom mogu koristiti i deblji plastični štapić ili drvce (slično debljoj igli za pletenje) pričvršćen na kraju niti konca/vunice, a koji će provlačiti ispod i iznad i obratno preko već pričvršćenih vertikalnih niti. Na dobijeno pletivo djeca mogu lijepiti perje, trake, perlice itd. i tako ukrasiti svoj proizvod. Kako bi zadatak pletenja bio zanimljiviji za djecu starijeg predškolskog uzrasta, vaspitač može dati i konkretne naloge za rad poput: **pletanja dva reda od žutog konca/vunice, tri crvena, četiri čvora na krajevima itd.**, kako bi oni pažljivo i tačno slijedili određenu liniju pletiva, ali i usavršavali vještinu brojanja. **Varijacije aktivnosti:** Ukoliko se teži grupnom radu tkanja prema slobodnom ili zadatom šablonu, sva djeca zajedno mogu izvoditi aktivnost pletenja preko veće ribarske mreže razapete u radnoj sobi, uplićući raznobojne konce/vunicu (slobodno ili u zadatom smjeru) i dodatno ukrašavajući uzorak po svojoj želji, tako da dobiju njihov zanimljiv zajednički proizvod.

3D lavirint (4 do 6 godina) – Edukativno trodimenzionalno sredstvo koje podstiče razvoj krupne i fine motorike, kao i razvoj perceptivnih sposobnosti i jačanje koordinacije oko-ruka uz podsticanje poštovanja pravila igre i/ili takmičarskog duha.

3D lavirint se sastoji od lake, tvrde (drvene) ili mekše podloge (stiropor, stirodur) na kojoj su postavljeni ravni zidovi/prepreke, između kojih je potrebno pronaći izlaz za lopticu kroz samostalno angažovanje (duvanjem loptice ili njenim pokretanjem uz pomoć slamke) ili u paru na fizički odvojena dva polja (usklađivanjem pokreta oba takmičara) sa ili bez dodatka u vidu dva para ručaka na krajevima podloge lavirinta.

- **3D lavirint sa ručkama** (4 do 6 godina) – Aktivnost uz upotrebu 3D lavirinta sa ručkama kojom se u paru želi riješiti problem prostorne orijentacije uz vježbanje međusobnog usklađivanja koordinacije pokreta takmičara.

Opis: 3D lavirint sa ručkama na krajevima podloge (vertikalno) ima postavljen po par ručki za oba učesnika igre, pa su djeca partneri u igri, ali i podrška jedno drugome za pokretanje loptice, kao i predviđanje i praćenje njenog kretanja kroz napravljenje zidove/prepreke do željenog cilja. Usmjeravanje njenog kretanja je otežano zbog mogućnosti odabira između velikog broja puteva, od kojih neki mogu biti bez izlaza, kao i zajedničke procjene određenog/ispravnog puta od strane oba igrača koji obostrano pokreću lopticu pokretanjem lavirinta držeći ga ručkama.

Aktivnost: Nakon što se odredi na čijoj strani/na strani kog igrača će se težiti nalaženju izlaza, djeca uz pomoć ručki pokreću tablu sa lavirintom i teže da u što kraćem vremenskom peridu pronađu tačan put tj. dovedu loptu do izlaza, Slika 16. **Varijacije aktivnosti:** Djeca umjesto laganih lopti (ping-pong, od sunđera, pamuka/vate, tekstila ili papira) mogu koristiti i teže (npr. kliker, teniska lopta) čime se usvajaju dodatna znanja o odnosu težine i kretanja, o brzini kretanja lakših ili težih tijela po istoj podlozi itd.

Slika 16. Djeca u zajedničkoj igri sa 3D lavirintom sa ručkama

- **3D lavirint bez ručki/takmičarski** (4 do 6 godina) – Aktivnost uz pomoć dvorednog/takmičarskog lavirinta kojim se pored jačanja koordinacije oko-ruka, podstiče promišljanja za rješavanjem prostorne problemske situacije, kroz njegovanje takmičarskog duha.

Opis: Takmičarski 3D lavirint sadrži dva odvojena polja sa zidovima/preprekama (ima dva izlaza na obje strane) na istoj podlozi/tabli, koji obezbeđuju nesmetano korišćenje ovog sredstva od strane dva takmičara sa jedne ili obje strane.

Aktivnost: Nakon što zauzmu mjesta na istoj ili suprotnim stranama, takmičari na odvojenim poljima 3D lavirinta duvajući ustima ili uz pomoć slamke pokušavaju da usmjere i dovedu svoju ping-pong lopticu do izlaza. Kroz podsticanje stalnog

vizuelnog praćenja predmeta, kao i procjene ispravnog puta, djeca takmičenjem realizuju i osnovnu vježbu oralne praksije⁵ – duvanje **Varijacija aktivnosti:** Za djecu mlađeg predškolskog uzrasta ista aktivnost se može sprovoditi guranjem loptice do cilja uz pomoć plastične slamke. **Preporuka:** *Iako su na jednom 3D lavirintu fizički oformljena dva nezavisna polja radi lakšeg snalaženja, ali i praćenja toka igre od strane druge djece (publike, potrebno ih je i vizuelno odvojiti tako što će njihovi zidovi ili podloge biti obojeni različitim bojama.*

Svakodnevna aktivnost: Dvodimenzionalni lavirint (4 do 6 godina) – *Sredstvo rada kojim se utiče na pažljivo posmatranje prostornih odnosa i rješavanje prostornih relacija i problema na papiru.*

Crtež/dvodimenzionalni lavirint u vidu radnog listića na kome dijete pronalazi (obilježava ili boji) neprekidan i tačan put od jedne do druge tačke koje su u odabrane u skladu sa temom koja se obrađuje.

Svakodnevna aktivnost: Kaži – LAVIRINT (4 do 6 godina) – *Igra u kojoj se vježba snalaženje u prostoru, ali imenuju i usvajaju prostorni odnosi i relacije.*

Djeca zajedno sa vaspitačem sjede u krugu i svi redom izgovoraju svoja imena po glasovima. Poslije izgovaranja vlastitih imena, prelazi se na izgovaranje složenijih riječi, da bi nakon kraćeg vježbanja izgovorili riječ: l-a-v-i-r-i-n-t. Svi koji pravilno izgovore zadatu riječ ustaju i uz dogovor se čučajući raspoređuju u prostoru, tako da svojim tijelima predstavljali lavirint tj. prepreke pored kojih prolaze djeca koja nijesu uspjela ispuniti zadatak. Djeca koja rješavaju ovakav lavirint krećući se između tijela djece koja ga predstavljaju, imaju zadatak da glasno izgovaraju putanje svojih kretanja ka cilju: *Idem naprijed, nazad; Idem pored Senade, Balše i Marice itd.*

IDEJA VIŠE: Pravljenje 3D lavirinta na stiroporu uz pomoć dužih i kraćih drvenih štapića ili slamki i lastika (5 do 6 godina) – *Aktivnost podsticanja kritičkog promišljanja preko kreiranja i razumijevanja prostornog problema kroz predviđanje i utvrđivanje jednog tačnog i više netačnih rješenja, kao i fine motorike.*

⁵ Oralna prakcija podrazumijeva voljnu mišićnu aktivnost govornog aparata (jezika, usana, obraza, mekog i tvrdog nepca, vilice). Da bi dijete pravilno artikuliralo (izgovaralo) glasove, neophodan preduslov je zrela i razvijena oralna prakcija. Sazrijevanje oralne praksije dešava se postupno, kao i sazrijevanje cjelokupne muskulature. Važna vježba oralne praksije je duvanje (duvanje u pištaljku, pravljenje-duvanje balona od sapunice, duvanje papirića, loptica od vate, ping pong loptica, naduvavanje papirnih ili plastičnih kesa, gašenje svjeće ili šibice, duvanje u vodu kroz slamku, duvanje u trubu ili usnu harmoniku), kao i mnoge druge. (1. 11. 2106.) Djelimično preuzeto sa: <https://www.vivaverbum.rs/category/poremecaji-govora-i-jezika/>

Kreiranjem sopstvene podloge za lavirint postavljanjem/ubadanjem drvcadi i slamki na laku, meku podlogu, koji se zatim povezuju lastikama na sredini ili ispod sredine sredstva koje je osnova prepreke (drvce, slamka itd.), djeca imaju zadatak da stvaraju različite puteve koji se nepravilno sužavaju i šire, a koji vode do jednog/tačnog izlaza, kao i do više zatvorenih/netačnih izlaza. Na ovako napravljenim podlogama djeca takođe mogu duvati ping-pong loptice ustima ili uz pomoć slamke, ali i različite lakše loptice mogu pokretati do cilja slamkom, olovkom ili dužim štapićem koju drže u ruci.

IDEJA VIŠE: *Mobili od kartonske ambalaže* (4 do 6 godina) – *Trodimenzijski kartonski materijali kao viseće konstrukcije kojima se istražuju i usvajaju pojmovi težine, ravnoteže i gravitacije.*

Ove materijale su napravila djeca samostalno ili uz pomoć vaspitača od različitih kartonskih kutija koje su dodatno ukasili, koje se nakon toga konopcem, vunicom ili užetom vezuju za vješalicu koja je okačena na vidno mjesto u radnoj sobi sa dovoljno prostora oko sebe. U zavisnosti od uzrasta djece aktivnost pravljenja mobila se usklađuje i usložnjava, pa oni mogu biti veći i složeniji (više detalja kojima su ukrašeni) ili tematski usmjereni (npr. mobili koji se odnose na temu nekog godišnjeg doba, pojava u prirodi i sl.). Nakon što se mobili okače na vješalicu i uspostavi se njihova ravnoteža usljed postavljanja u horizontalni položaj, djeca mogu mijenjati njihov položaj u uglovima vješalice, približavati ih jedan drugome, skidati neke od njih i sl., čime se postiže i promjena ravnoteže na vješalici, a o kojoj mogu dodatno diskutovati međusobno i sa vaspitačem. **Varijacije aktivnosti:** Djeca starijeg predškolskog uzrasta mobile iste veličine mogu puniti istim ili različitim količinama sadržajima i posmatrati promjene njihove ravnoteže na dvije vješalice usljed promjene težine u njima. Takođe, mobili za vješalicu mogu biti vezani i nekim rastegljivim materijalom (npr. lastikom), pa djeca mogu uočavati i diskutovati o promjeni dužine lastike usljed promjene težine jednog, više ili svih mobila na vješalici.

Šarene progresivne matrice⁶ (4 do 6 godina) – Manipulativni kartoni ili plastificirani materijali sa logičkim zadacima analize i identifikovanja nedostajućeg dijela/obrasca različitih uzoraka/šablona posredstvom kojih se utiče na razvoj percepcije, koncentracije i distribucije pažnje i pamćenja kod djece.

Opis: Šarene progresivne matrice se sastoje od većeg plastificiranog uzorka-podloge sa praznim mjestima za nedostajuće djelove različitih oblika koje dijete manipulisanjem, prepoznavanjem i analiziranjem njihovih svojstava vraća na svoje/nedostajuće mjesto.

Slika 17. Dijete koristi više uzoraka progresivnih matrica

⁶ Šarene progresivne matrice korišćene u okviru kampanje: Svi u vrtić, pravljeni su po ugledu na standardne progresivne matricama (SPM), kao i na prvi najjednostavniji set Ravenovih (John C. Raven) progresivnih matrica (PMB) namjenjenih djeci od 5 do 11 god. Kao nejezički i nematematički test on je kulturno neutralan, a namjenjen je mjerenju dvije glavne komponente opšte inteligencije: sposobnosti da jasno mislimo i razumijemo složenosti, koji je poznat kao edukativna sposobnost i sposobnost da skladištimo i reprodukujemo informacije - reproduktivna sposobnost. Standard RPM, razvijen 1947. godine u seriji od 60 matrica u 5 setova od po 12 svaki (A1-A12, B1-B12 ... da E1-E12) koje počinju sa vrlo lako obrascima, u kojima je potrebno imati sposobnost da osoba shvati koncept nedostajućeg elementa i sposobnost da to vidi. (1. 09. 2016.) Djelimično preuzeto sa: <http://www.highiqpro.com/iq-tests-iq-scores-iq-questions/matrix-iq-brain-teasers>

Aktivnost: Vaspitač djeci može ponuditi progresivnu matricu sa jednostavnim zadatkom da pronađe/uklopi nedostajući dio. Poželjno je da u prvobitnom manipulisanju djelovi matrice budu većih dimenzija, a sama podloga veće i u jačim bojama sa interesantnim uzorkom koji nema previše detalja. Prepoznavanje uzorka je ključ matematičkog mišljenja (npr. brojčani sistem se zasniva na određenim uzorcima), pa je vrlo važno da djeca ovakva iskustva imaju u fizičkoj, vizuelnoj, kao i verbalnoj formi. Stoga, analiziranje šablona je neophodno za donošenje zaključaka, razumijevanje odnosa i shvatanje logičnosti i zakonitosti u matematici. **Varijacija aktivnosti:** Vaspitač može djeci starijeg uzrasta ponuditi više izmješanih uzoraka-podloga i njihovih djelova (Slika 17) kako bi radili u grupi i učestvovali u diskusiji u pravcu razumijevanja svojstva oblika i različitih odnosa u geometriji. **Preporuka:** *Za izradu uzorka-podloge šarene progresivne matrice najbolje je iskoristiti pravougaoni tanji tekstilni materijal jakih boja i upečatljivih šara, na kojem će se prije plastificiranja izrezati različiti oblici koji se naknadno plastificiraju radi lakšeg manipulisanja sa njima i radi njihove trajnosti (Slika 17).*

Svakodnevna aktivnost: Tangrami⁷ za početnike, srednje težine ili za napredne (3 do 6 godina) – *Papirni materijali čijim manipulisanjem se podstiče razvijanje vizuelne percepcije i fine motorike, kao i razumijevanje pojmova oblika, veličine, simetrije, te promišljanje i rješavanje problema u prostoru.*

Tangrami su preporučljivi za individualnu igru ili igu najviše troje djece istovremeno. Postoje tri vrste tangrama: 1) **tangrami za početnike** (3 do 6 godina) koji se sastoje od papirne slagalice (bijeli papir) na kojoj su oivičeni oblici tangrama u zadatoj kombinaciji i tri velika oblika: kvadrat, trougao i pravougaonik, koja se postavljaju na nju; 2) **tangrami srednje težine** (5 do 6 godina) koji sadrže dva mala trougla i jedan romboid, kao i šablon/slagalicu na koju se postavljaju; 3) **tangrami za napredne** (6 godina) koji sadrže svih sedam oblika (dva velika trougla, jedan trougao srednje veličine, dva mala trougla, jedan kvadrat i jedan romboid). U početku, au zavisnosti od uzrasta, djeca mogu manipulirati djelovima tangrama po sopstvenom nahođenju, kako bi kasniji zadatak bio usmjeren na njihovo usklađivanje sa slagalicom. **Preporuka:** *Svaki komplet tangrama je potrebno držati u posebnoj omotnici, a njegove dijelove radi atraktivnosti je poželjno praviti u različitim bojama. Mogu se obložiti providnom samoljepljivom trakom ili se plastificirati radi lakšeg manipulisanja i čuvanja za dalju upotrebu.*

⁷ Tangrami su drevna kineska igra poznati i kao kineska slagalica čije tačno vrijeme nastanka nije poznato (Najstarija poznata kineska knjiga o tangramu je iz 1813. godine, a neki smatraju da je ova igra stara i 4000 godina). Komplet/set tangrama sastoji se od sedam oblika (tangrami za napredne) i svi su napravljeni od jednog kvadrata. Pravilo igre je tako da se određena figura slaže u jednoj ravni, a dijelovi moraju da se dodiruju. Postoji 600 poznatih šablona za slaganje tangrama od kojih neki još uvijek nijesu riješeni.

IDEJA VIŠE: ***Slagalice (od crteža djece preko geometrijskih slagalica, slagalica pazli koje su kombinacija brojeva, znakova i predmeta)** (4 do 6 godina) – Papirni materijali preporučljivi za podsticanje razvoja osjećanja za prostor i odnose u njemu, kao i sredstvo za matematičku aktivnost rješavanja različitih problema.*

Slika 18. Dijete koristi različite vrste slagalica

Slagalice crteži – Crteži djece (preporuka je 20x20cm) mogu se iskoristiti kao slagalice na kojima će se dodatno nacrtati i izrezati mreža 2, 4 ili 8 kvadrata/djelova ili drugih oblika i njihovih kombinacija (trouglova, petouglova) u zavisnosti od uzrasta djece koja sa njima manipuliraju. **Geometrijske slagalice**

– Rad sa ovom vrstom slagalice značajna je matematička aktivnost

za rješavanje problema, vježbanje istrajnosti i upornosti. One su većinom namijenjene individualnom radu, a prave se od tvrdog papira na kojima su označena četiri kvadrata dimenzija 20x20cm, pa se sva četiri dodatno iscrtaju identičnom mrežom 4x4 polja sa geometrijskim uzorcima koju djeca sklapaju u logičnu cjelinu. Vremenom se slagalica može zalijepiti na karton gdje nedostaje jedan veći dio prethodno podijeljen na 4 ili 8 manjih polja, od kojih je potrebno sastaviti veći nedostajući geometrijski uzorak.

Slagalice pazle – Ove slagalice u prvoj polovini sadrže predmete ili oblike u određenom broju, dok u drugoj imaju isti broj tačkica koji im odgovara. Za djecu starijeg uzrasta mogu se napraviti i složenije slagalice, pa pored navedenog mogu sadržati i prikaz samog broja, tako što će biti podijeljene na najmanje tri dijela (kome odgovara broj predmeta/oblika i tačkica), što će pomoći djeci da pored savladavanja vještine brojanja, usvoje i izgled i pojam nekog broja prve desetice, Slika 18.

Varijacije aktivnosti: Slična aktivnost: *Nedostaju nam prolječno, ljetne ili jesenje lišće i pahuljice*, se može realizovati i pravljenjem velikog drveta na hamer papiru, koje će imati vizuelno po više kriterijuma četiri odvojena polja prema godišnjim dobima, na koja će djeca prema poznatim promjenama u prirodi (ili prema šemi datoj u uglu polja ukoliko su mlađeg predškolskog uzrasta) iz grupe ponuđenih raznobojnih listića/pahulja pronalaziti odgovarajuće i postavljati na označena polja/godišnja doba, Slika 19. **Preporuka:** *Crteže/slagalice, geometrijske slagalice i slagalice pazle je pored odlaganja u zasebne omotnice poželjno i plastificirati kako bi se očuvala njihova trajnost, bile lakše za manipulisanje, a djeca mogla da ih koriste tokom cijele godine.*

IDEJA VIŠE: *Pravimo nedostajuću polovinu domina* (4 do 6 godina)
– *Papirni materijali koji poboljšavaju shvatanje matematičkih odnosa i vještine brojanja.*

Ovakve domine koje djeca mogu izrađivati zajedno sa vaspitačem, na jednoj polovini imaju već upisan broj, dok na drugoj djeca imaju zadatak da sama crtaju ili zalijepe onoliko predmeta/oblika koliko taj broj predstavlja čime se podstiče i kreativnost likovnog izražavanja svakog djeteta. **Varijacije aktivnosti:** Prema već utvrđenom sistema upotrebe domina, djeca vremenom mogu koristiti ove domine za lakše usvajanje pojma broja i učenje brojanja u okviru prve desetice.

PVC folije i komplet papirnih tabli za učenje osnovnih i izvedenih boja (4 do 6 godina) – *Komplet materijala kojima se kroz manipulisanje, analiziranje i provjeru uči imenovanje i prepoznavanje osnovnih boja, kao i imenovanje, prepoznavanje i dobijanje izvedenih boja.*

Opis: Komplet materijala sadrži šest većih plastičnih folija u osnovnim bojama (crvena, žuta i plava), kao i papirnu tablu sa obezbjeđenim prostorom odlaganja nekog simbola ili oblika u određenoj. Dio kompleta sačinjava i papirna tabla sa gotovim rješenjima usljed kombinacije ukrštanja/miješanja osnovnih boja kojima se dobijaju iste ili izvedene boje (narandžasta, zelena i ljubičasta), koja se kači ispod table na kojoj se odlažu simboli ili se drži odvojeno i predstavlja tzv. kontrolu greške. Ona sadrži sve iscrtane/dobijene boje datog oblika i djetetu ukazuje na tačno ili netačno rješenje. Dio kompleta su i plastificirani simboli ili oblici koji se nakon rješenja zadatka postavljaju na prvu papirnu tablu moraju biti jedinstveni (npr. kocka, balon, zvijezda, cvijet i drugi oblici koji su upečatljivi), a odgovaraju i simbolima/oblicima datim na samoj papirnoj kontrolnoj tabli. **Preporuka:** U zavisnosti od uzrasta djece PVC folije se za

Slika 19. Djeca u igri sa slagalicom na temu - Nedostaju nam prolječno, ljetnje ili jesenje lišće i pahuljice

učenje osnovnih i izvedenih boja mogu koristiti odvojeno od papirnih podloga/tabli (Slika 20), ali je preporuka da zadatak sa djecom starijeg predškolskog uzrasta ide u sva tri navedena koraka.

Aktivnost: Dijete na zadatu kombinaciju uzima PVC folije koje stavlja jednu na drugu ili jednu preko druge na bijeloj podlozi i uočava dobijenu boju (istu ili promjenjenu) i zatim stavlja određeni oblik dobijene boje na tabli/prostoru predviđenom za to, nakon čega na manjoj kontrolnoj tabli provjerava svoje rješenje. **Varijacije aktivnosti:** Pored razgovora o predmetima ili pojavama u određenoj boji, vremenom se mogu upotrebljavati providne, kao i bijele ili crne PVC folije i izrađivati nove papirne table kako bi djeca uočavala i gradaciju boja.

Svakodnevna aktivnost: Slikanje prstima (3 do 6 godina) – Aktivnost kojom se podstiče i njeguje slobodan likovni izraz kod djece, pospješuje razvoj čula dodira i vida kroz učenje osnovnih boja i zaključivanjem o nastanku novih/izvedenih boja.

Vaspitač na radni sto postavlja veliki papir koji dijeli papirnom trakom na četiri dijela, tako da svako dijete ima svoj određeni prostor za slikanje. Djeca umaču prste u jednu od ponuđenih posuda sa osnovnim bojama (plava, crvena i žuta) i nakon slikanja prstima samo jednom od njih, vaspitač uklanja jednu traku, tako da je omogućen rad u parovima na oba kraja stola. Sada već miješanjem dvije boje djeca uviđaju da se dobija treća boja, a i podstiče se njihova socijalna interakcija. Nakon slikanja u parovima, vaspitač može ukloniti i preostalu traku, čime se djeci omogućava slobodno slikanje prstima bez ograničenja prostora sa svim ponuđenim osnovnim bojama, kao i nova saznanja o dobijanju izvedenih boja.

Slika 20. Vaspitač pruža podršku djeci za korišćenje kompleta papirnih tabli za učenje osnovnih i izvedenih boja

temperama obojiti smjesu od brašna i vode, gustine pudinga, dok za djecu starijeg uzrasta to mogu biti razmućene tempere, gustine jogurta, ponuđene u više plićih, plastičnih posuda.

IDEJA VIŠE: Osnovne i izvedene boje kroz set od osamnaest plastičnih flašica (4 do 6 godina) – Aktivnost koja olakšava kreativno izražavanje i istraživanje djece u pogledu usvajanja, nijansiranja i dobijanja izvedenih boja, ali i podstiče preciznost u manipulisanju određenim predmetima kroz razumijevanje zapremine kao važnog svojstva, kao i odnosa: prostora-količine/zapremine.

Ovaj zadatak je moguće raditi individualno, u paru ili u manjim grupama (po troje djece) i za sve njih je potrebno obzabijediti razvodnjene osnovne boje, plastične (providne) ili staklene čaše i kapaljku postavljene na zaštićenju podlozi (*Preporuka: U okviru kampanje: Svi u vrtić to su bile osnovne jestive boje koje imaju kapaljku u svojoj ambalaži*). Na početku aktivnosti djeca slobodno miješaju boje u plastičnim čašama z pomoć plastičnih kašika. Poslije razgovora sa djecom o promjenama nijansi boja uslijed miješanja i zamjene vode u čašama, vaspitač može davati konkretne zadatke, poput: miješanja crvene i plave, crvene i žute, plave i žute, kako bi se dobile konkretne izvedene boje. Sljedeći korak aktivnosti je presipanje dobijenih/izvedenih boja uz pomoć lijevka u plastične boce određene za svaku od nijansi, a do tačno naznačenog nivoa, Slika 21. Napomena: Svaka od osnovnih i izvedenih boja ima svoj set plastičnih flaša oblijepljenih određenom/istom bojom u koju će se dobijene boje sipati, kao i označena tri različita nivoa do kojih se boja sipa. **Varijacije aktivnosti:** Zadatak više u okviru ove aktivnosti se može usmjeriti na kapanje izvedenih boje na peškir ili filter za kafu kako bi dijete vidjelo razlaganje dobijene boje na osnovne boje, kao i na razumijevanje procesa serijacije, pa upoređivanje nivoa boje u flašama i njihovim redanjem od najmanjeg do najvećeg.

Varijacije aktivnosti: Nakon aktivnosti u kojima su korišćene identične plastične flašice, dobijene nijanse boja mogu se u istoj količini sipati u veće ili manje posude kako bi djeca imala priliku da istražuju odnose manjeg ili većeg prostora u odnosu na istu količinu/zapreminu u njima.

Slika 21. Dijete uz pomoć lijevka presipa izvedenu boju do naznačene tačke

IDEJA VIŠE: *Knjiga o bojama* (3 do 6 godina) – *Papirni materijal sa dvostrukim nizom stranica (čvrsti obojeni papiri) koji omogućava svakodnevno prepoznavanje i učenje osnovnih i izvedenih boja boja.*

Od šest papira u boji presavijanjem na pola dobiće se dvanaest listova koji se sa strane mogu povezati heft-mašinom, kanapom i sl. Listajući ih svakodnevno kao materijal koji je dostupan u njihovom jezičkom centru, djeca će moći da prepoznaju i imenuju osnovne i izvedene boje, da pronađu dva ista lista/boje, da izbroje na kom listu je koja boja (npr. crvena boja je na trećem, pa na šestom listu). **Varijacija aktivnosti:** Knjiga o bojama se kasnije može koristiti u okviru različitih jezičkih aktivnosti, pa će svako dijete listajući knjigu imenovati i odabrati jednu boju, a zatim kazivati priču o nekom stvarnom ili izmišljenom događaju, s tim da imaju dodatan zadatak da većinu stvari, bića ili pojava predstave upravo u odabranoj boji, što dodatno razvija njihovu maštu i stvara vedro raspoloženje.

IDEJA VIŠE: *Ribnjak u šest boja* (4 do 6 godina) – *Papirni materijal koji podstiče grupisanje i sortiranje prema određenim fizičkim svojstvima i stvara osnove za razumijevanja magnetizma.*

Vaspitač će na podu postaviti plavu podlogu od papira ili materijala (asocijacije na vodu koju može dopuniti trakama od plastičnih kesa koje će ukazivati na kretanje/talasanje rijeke, jezera ili mora). Prethodno je od papira u boji izrezao i šest parova riba (dvanaest riba) od tri osnovne i tri izvedene boje i na ustima svake od njih pričvrstio spajalicu. Pripremio je i dodatnih šest u svakoj od boja - uzorci. Za realizaciju ove aktivnosti potrebno je napraviti i štap sa kanapom na čijem kraju će biti vezan manji magnet, pomoću kojeg će djeca po zadatom uzorku (vaspitač pokazuje ribu u nekoj od boja) „pecati“ papirne ribe sa poda. Nakon imenovanja boje ribe koja je *upecana*, dijete može dobiti nalog za njihovo klasifikovanje i odlaganje u posebnu posudu, prema određenoj boji ili prema grupi osnovnih i izvedenih boja za djecu starijeg uzrasta.

IDEJA VIŠE: Domine osnovnih boja (3 do 4 godine) – Papirni materijali koji podstiču vještine posmatranja, upoređivanja i sparivanja određenog uzorka.

Vaspitač od debljeg kartona izreže osam kartica dimenzija 7x15cm, pa nakon što ih linijama podijeli vodoravno na pola dobijajući izgled domine, na označene polovine nalijepi pravougaonike prema sljedećoj šemi: crvena/zelena; zelena/plava; plava/crvena; crvena/žuta; žuta/zelena; zelena/crvena; crvena/plava; plava/žuta. Zadatak se može obaviti individualno ili u parovima kako bi dijete imenovalo boju, a zatim pronašlo njen par i tako slagalo domine prema poznatom principu.

IDEJA VIŠE: Moje domine u boji na štapićima (4 do 6 godina) – Drveni materijal koji obezbjeđuje mogućnost upoređivanja i usklađivanja prema određenom uzorku, ali i podstiče likovno stvaralaštvo.

Prema prethodno zadatoj šemi djeca sama prave/bojaju polovine drvenih štapića (špatule, drvčad za sladoled) u zadatim parovima boja koje koriste prema utvrđenom principu upotrebe domina za učenje osnovnih i izvedenih boja.

Kutije zbirnih kartica (4 do 6 godina) – Slikovni materijal za usvajanje pojma *skupa* i procesa klasifikacije prema određenim kriterijumima (namjeni, boji, obliku, veličini itd.), bogaćenje fonda riječi crnogorskog jezika i učenje pojmova vezanih za određeni skup.

Opis: Kutije zbirnih kartica sadrže seriju karata u kojoj svaka karta pojedinačno prikazuje slike koje pripadaju određenom pojmu i jednu kontrolnu/zbirnu kartu kojoj odgovaraju sve slike/karte tj. koja ih objedinjuje u logičku cjelinu. **Preporuka:** Poželjno je da se dječiji crteži sa zadatim/odabranim motivima plastificiraju, a zatim koriste kao zbirne kartice.

Aktivnost: Pokazivati pojedinačno karte sa različitim predmetima/pojavama i podsticati dijete da ih imenuje, uz pružanje pomoći ukoliko je potrebno.

Karte se mogu ređati u dva reda, s tim da u prvom vaspitač/vaspitačica ređa one koje su djetetu poznate, a u drugom one koje dijete nije znalo imenovati.

Slika 22. Djetetu uz podršku vaspitača koristi više zbirnih kartica istovremeno na temu - Zanimanja

Posljednja karta uvijek objedinjuje sve karte iz serije i obezbjeđuje kontrolu/samokontrolu vježbe. U drugom dijelu vježbe dijete vraća sve karte na početno mjesto uz njihovo ponovno imenovanje (samostalno ili uz pomoć vaspitača) u kutiju i postupa se u zavisnosti od interesovanja djece može i ponoviti. **Varijacije aktivnosti:** Za djecu starijeg predškolskog uzrasta moguće je istovremeno ponuditi dvije ili više zbirki zbirnih kartica, kako bi zadatak njihovog odvajanja u logičku cjelinu bio kompleksniji, a aktivnost interesantnija, Slika 22.

Svakodnevna aktivnost: Moji omiljeni predmeti ili živa bića (4 do 6 godina) – Aktivnost bogaćenja percepcije i usvajanje procesa klasifikacije i osnova formiranja skupa kroz manipulisanje sa karticama.

Nakon što se izrade karte, pomješati dvije različite serije koje je potrebno da djeca sortiraju prema kriterijumu pripadnosti određenom zanimanju. Teme za izradu zbirnih karata mogu biti: *Poznati predmeti u okolini* (u kući, u dvorištu, u vrtiću, na ulici, na igralištu itd.); *Odnosi u...* (porodici, druženju itd.); *Živi svijet* (biljke, životinje; zimzelene biljke, listopadne biljke, domaće životinje, divlje životinje itd.); *Vremenske prilike*; *Geografski pojmovi*; *Geometrijski pojmovi*; *Likovi iz priče ili bajke*; *Muzički instrumenti*; *Aktivnosti u vrtiću/kod kuće* itd. Vaspitač treba da odredi mjesto na kojem će se klasifikovane kartice odlagati. **Varijacije aktivnosti:** Iste kartice se mogu iskoristiti i za: *Igru memorije*, pa će djeca okretanjem i zapamćivanjem mjesta neke slike nalaziti njen par, Slika 22. **Varijacije aktivnosti:** Takođe, slična varijanta je igra: *Nedostaje moj junak/junakinja iz bajke...* za koju je potrebno imati već pripremljene likove iz poznatih bajki (nacrtani na debljem ili plastificiranom papiru, a zatim pričvršćeni na drvenom štapiću. Za potrebe ove igre potrebna je i manja drvena ploča koja ima rupe, kako bi štapići sa likovima mogli da se stave u nju, Slika 23. Ova aktivnost se može usložnjavati u zavisnosti od uzrasta djece, pa likovi iz poznatih bajki mogu biti izrađeni u paru, u manjoj ili većoj veličini itd., pa su i zadaci sljedeći: *Pronađi par*, *Uporedi junake po veličini*; *Sakupi na jednoj drvenoj ploči sve junake iz jedne poznate bajke*; *Sakupi na jednoj drvenoj ploči sve junake iz različitih bajki* itd. Na isti način, a za usvajanje i upoređivanje različitih svojstava predmete ili bića, kao i usvajanje različitih znanja iz oblasti početnih matematičkih

pojmovi, mogu se izraditi, a zatim i nalijepiti na drvene štapiće koji će se odlagati na drvenim tablama, i drugi motivi poput: *Domaćih životinja (Slika 24); Vodeni svijet; Livadski svijet; Vremenske prilike; Sredstva za održavanje higijene; sredstva za pisanje, slikanje itd., a i usložnjavati u zavisnosti od uzrasta djece. Preporuka: Mjesto za odlaganje kartica pored odvojenih omotnica, može biti napravljen „džep“ od različitog materijala na većem hamer papiru koji na sebi ima motive koji upućuju na određenu temu, a hamer papir se nakon manipulisanja sa karticama može držati na zidu radne sobe. Preporučljivo je da djeca u potpunosti ili uz podršku vaspitača učestvuju u izradi svih zbirnih kartica (primjer Slika 22 – zbirne kartice koje su nacrtala djeca).*

Svakodnevne aktivnosti: To smo mi (4 do 6 godina) – Aktivnost pridruživanja i klasifikovanja prema određenom kriterijumu kroz pokretnu igru.

Djeca imaju zadatak da se u određenom dijelu radne sobe sama grupišu prema datim osobinama (bojama: svi koji imaju crvene i plave majice; osobinama: sa kratkom ili dugom kosom itd.). Na isti način djeca tokom raspoređivanja radne sobe mogu klasifikovati i svoje lutke ili igračke (npr. veće, srednje ili male igračke, igračke trouglastog, okruglog, kvadratnog, elipsastog obika, igračke od plastike, tkanine, drveta, metala itd.).

Slika 22. Igra memorije

Slika 23. Igra: Nedostaje moj junak/junakinja iz bajke

Svakodnevne aktivnosti: Šta ne pripada skupu (4 do 6 godina) – Aktivnost koja podstiče razvijanje sposobnosti opažanja, analiziranja i apstrahovanja.

Slika 24. Domaće životinje na štapiću i drvenoj podlozi radi traženje njihovog para/mladunčeta

osnovi ne pripada. **Varijacije aktivnosti:** Na isti način vaspitač može ponuditi radni list na kome su određeni predmeti/bića predstavljeni kao logička cjelina, a dijete ima

Slika 25. Vaspitač u podršci djeci da grupišu biljke i njihova sjemena po zadatom kriterijumu

sve što je okruglo/uglasto, leti/hoda, jestivo/nejestivo itd.). **Varijacije aktivnosti:** Slična aktivnost se može realizovati sa djecom starijeg predškolskog uzrasta kada usljed prepoznavanja i grupisanja biljaka koje pripadaju žitaricama ili cvijeću, dijete pokušava otkriti koja od njih ne pripada tom skupu ili koje sjeme nije iz skupa žitarica ili ukrasnog cvijeća? (Slika 25).

IDEJA VIŠE: Pronađi dva iste predmeta u magičnom džaku (4 do 6 godina) – Aktivnost kojom se podstiče razvoj taktilne percepcije, koncentracije i distribucije pažnje, kroz uočavanje sličnosti i razlika među predmetima.

Nakon što vaspitač u dekorativnu, neprovidnu torbu stavi predmete od kojih svaki ima svog para i brojalicom odredi prvog igrača, dijete dodirnom prepoznaje neki predmet, imenuje ga i izvlači iz torbe, a zatim na isti način pokušava pronaći njegov par (u istoj ili drugoj torbi), Slika 26. **Varijacije aktivnosti:** Djeca sama mogu praviti magične džakove

Vaspitač može djeci na podu postaviti razne predmete grupisane oko jedne cjeline i među njima jedan koji tu ne pripada tzv. *umetaljka* (npr. različite igračke i jedna jabuka) i djeca sama donose zaključak koji od predmeta tu i po kojoj osnovi ne pripada. **Varijacije aktivnosti:** Na isti način vaspitač može ponuditi radni list na kome su određeni predmeti/bića predstavljeni kao logička cjelina, a dijete ima zadatak da zaokruži ili precрта onaj koji ne pripada skupu. **Varijacije aktivnosti:** Vaspitač može dodatno razvijati aktivnost tako što će zadatke za djecu usmjeravati u pravcu prepoznavanja određenih podskupova (npr. odvoj ili zaokruži

tako što će unutra odlagati predmete prema zadatoj temi (npr.: određena bajka, predmeti iz kuhinje, upotrebni predmeti za održavanje lične higijene, manji odjevni predmeti, kocke različite veličine itd.) i tako ih klasifikovati i formirati određeni skup unutar džakova. Dodatni zadaci se mogu odnositi i na pronalaženje dva ista predmeta koja jesu ili nijesu ista po veličini, po sastavu, obliku itd. **Varijacije aktivnosti:** Aktivnost se može usložnjavati tako što će djeca uz podršku vaspitača formirati dva skupa, tj. klasifikovanjem određenih predmeta/materijala u dva *magična džaka*, s tim da svaki predmet/materijal ima svog para u drugom džaku, a koji dijeca koristeći lijevu i desnu ruku na isti način i istovremeno pokušavaju pronaći.

Slika 26. Djeca koriste magične džakove na temu poznatih bajki

Slika 27. Vaspitač u podršci djetetu za podsjećanje na slijed bajki; Pepeljuga i Snežana i sedam patuljaka/Vuk i sedam jarića i Trnova Ružica

IDEJA VIŠE: Naš mini market (4 do 6 godina) – Aktivnost koja podstiče razumijevanje i učenje klasifikacije i serijacije prema dogovorenim kriterijumima na karticama uz vježbanje prostornih relacija.

Vaspitač je prije početka igre pripremio kutiju sa karticama na kojima su slike sa predmetima koje će djeca *kupovati* u minimarketu. Nakon što svi *kupe* predmete predstavljene na slikama, aktivnost se usložnjava tako što će od predmeta djeca praviti ostavu, a na prvoj polici su jestive stvari, na drugoj nejestive; igračke u crvenoj boji itd.

IDEJA VIŠE: Prisjeti se i sastavi rečenicu poznate bajke (5 do 6 godina) – Aktivnost podsticanja razvoja pažnje, pamćenja i misaonih procesa kao osnov početnog opismenjavanja.

Nakon što djeca na plakatu prate slijed radnji neke priče/bajke (sama mogu povlačiti kanap do slike koja predstavlja sljedeću radnju) kazivanjem njenog sadržaja podsjećaju se na tok priče kroz ponavljanje karakterističnih kratkih rečenica vezanih za saopšteno ili pročitano, a koje je predstavljeno na plakatu (Slika 27). Nakon toga, aktivnost se može usložnjavati za djecu starijeg predškolskog uzrasta, pa će dijete imati priliku da zajedno

Slika 28. Vaspitač u podršci djetetu za formiranje kratkih rečenica koje su karakteristične za poznatu bajku (odlaganje slamki sa papirićima/riječima na drvenu tablu)

sa vaspitačem iz ponuđenih riječi na slamkama, a koje se odnose na prethodno ponovljenu bajku, spoji karakteristične rečenice. Svaka slamka na sebi ima pričvršćen papir sa jednom riječju, a u zavisnosti od slijeda kraće i karakteristične rečenice djeteta će je odlagati na drvenu

podlogu sa rupama za postavljanje slamki (Slika 28, 29). **Varijacije aktivnosti:** Aktivnost se dodatno može usložnjavati ukoliko se djetetu ponudi više različitih slamki/više karakterističnih rečenica iz poznatih bajki od kojih će ono imati zadatak da pronađe riječ koja nedostaje unutar jedne rečenice ili da spoji dvije ili više različitih rečenica. *Napomena: Aktivnost praćenja/podsjećanja slijeda radnje neke bajke i slaganje karakterističnih rečenica je moguće izvoditi i odvojeno u zavisnosti od uzrasta i interesovanja djece. Napomena: Aktivnost je olakšana time što su karakteristične rečenice jedne bajke sastavljene od najviše tri ili četiri riječi napisane na papirima istog oblika (npr. riječi iz bajke Snežana i sedam patuljka su na plavim papirnim cvjetićima; riječi iz bajke Crvenkapa su na crvenim srcima, dok su riječi iz bajke Pepeljuga na zelenim zvonima itd.), pa dijete traženjem i grupisanjem istih oblika lakše može skupiti i rečenicu.*

IDEJA VIŠE: Šta treba obući kada je...? (3 do 6 godina) – Aktivnost podsticanja opažanja, koncentracije, pažnje, pamćenja i misaonih procesa kroz upoznavanje ponašanja čovjeka u određenim godišnjim dobima.

Za ovu aktivnost je potrebno napraviti veću papirnu podlogu koja će sadržati tijela djece predstavljena u vidu praznog kvadrata, a na koji će oni odlagati pripremljene kartice odjeće i obuće prema njihovoj upotrebi u određenim dobima dana ili godišnjim dobima. Na samom plakatu biće date dodatne slikovne oznake koje pomažu djetetu da razumije o kojem dobu danu, vremenskoj prilici ili godišnjem dobu je riječ, kako bi obukli djecu na adekvatan

Slika 29. Vaspitač u podršci djetetu za formiranje kratkih rečenica koje su karakteristične za poznatu bajku (odlaganje slamki sa papirićima/riječima na drvenu tablu)

Slika 30. Vaspitač u podršci djeci u igri – Šta treba obući kada je...?

Slika 31. Vaspitači, djeca i roditelji u grupnoj igri na više panoa – Šta treba obući kada je...?

način. Ponuđene kartice su izmješane i djeca ih prema naznakama na podlogama klasifikuju (Slika 30). Preporuka: Ovu aktivnost je posebno zanimljivo igrati na otvorenom i tada uključiti svu djecu, ali i njihove roditelje (Slika 31). **Varijacije aktivnosti** tj. igre koje se igraju na isti način su: Šta ko jede od domaćih životinja? - kao aktivnost koja se može

osmisliti sa karticama domaćih životinja koje djeca sama odlažu na veći pano sa ocrtanim poljima hrane (trava, žir, kupus itd.) ili su likovi domaćih životinja pričvršćeni na štipavicama, koje djeca odlažu/kače na kružnu podlogu na kojoj su date slike hrane koju najčešće jedu, Slika 32; Pronađi sjenku koja mi nedostaje – aktivnost koja sadrži plakat sa životinjama i njihove jednoboje/crne oblike tijela na karticama koje dijete pronalazi i odlaže na slobodno mjesto na podlozi, Slika 33; Obuci haljinu koja joj odgovara – aktivnost u kojoj je djeci ponuđeno više tabli/podloga sa poznatim likovima bajki i haljina uz pomoć čičak-trake kače za podlogu, s tim da određeni model haljine odgovara samo jednoj junakinji poznate bajke, Slika 34. itd.

Slika 32. Djeca u igri - Šta ko jede od domaćih životinja?

Slika 33. Djeca u igri - Pronađi sjenku koja nedostaje

Slika 34. Djeca u igri - Obuci haljinu joj odgovara

Moje ideje:

PREVIEW

DIJETE U SVIJETU BOJA I LINIJA

Oslikavanje predmeta u vodi (4 do 6 godina) – *Tehnika kojom se postiže fokus i koncentracija, kao i razvoj fine motoričke sposobnosti i koordinacije oko-ruka, ali i jačanje samopouzdanja jer djeca stiču osjećaj za ovladavanje materijalom stvarajući novo umjetničko djelo na neuobičajan način.*

Opis: Tehnika oslikanja različitih predmeta lakovima za nokte je donekle slična ebru tehnici¹ koja obezbjeđuje djeci slobodu da na drugačiji način izraze svoje emocije i ideje kroz upotrebu lako dostupnih materijala i sredstava za rad (voda, posuda, lakovi za nokte, jednokratne plastične rukavice). Ovom tehnikom se veoma brzo i lako i brzo oslikavaju predmeti svakodnevne upotrebe, a šara koja se dobije je neponovljiva, pa oslikani predmeti često mogu imati i drugu namjenu.

Aktivnost: Vaspitač će napuniti plastičnu ili staklenu posudu vodom sobne temperature ili mlakom vodom i postaviti je na sto sa zaštitnom podlogom, u koju će djeca izliti lakove za nokte raznih boja. Djeci su posebno interesantni tzv. holografski lakovi koji donose izražen holo efekat na obojenom predmetu, jer se usljed njega kasnije oslikani predmeti presijavaju na različite načine. Može se izliti jedan po jedan lak kako bi se dobili koncentrični

Slika 35. Dijete oslikava plastičnu čašu lakovima posutim u vodi

krugovi, a moguće je djeci (u zavisnosti od njihovog uzrasta) dati čačkalice ili slamke koje će im obezbjediti da se *poigraju* bojama i oblicima na površini vode. Koristeći jednokratne plastične rukavice i odabrane predmete (čaše, olovke, deblji papir, platno itd.) djeca djelimično uranjaju predmete u vodu ili ih okreću po njenoj površini kako bi „pokupili” napravljenu šaru (Slika 35). Postupak traje nekoliko

¹ Ebru je umjetnost slikanja po površini vode koja je dobila ime po pojasu koji narod iz Anadolije vezuje oko struka. Ebru umjetnost se u početku koristila u uvezivanju knjiga, dekorisanju papira i predmeta. Danas je skoro nemoguće utvrditi otkada tačno datira ova tehnika, a najstariji radovi ovakve vrste potiču iz XV vijeka. Kako se razvijala, ebru umjetnost sve je više dobijala izgled zasebne umjetnosti, tako da su umjetnici vremenom počeli sa ukrašavanjem prostorija i enterijera apstraktnim ebru slikama, pa je ebru postao zaseban dio islamske umjetnosti. Neke od specifičnosti ebrua su: ne mogu se izraditi dva identična ili potpuno ista ebrua, umjetnik ne može znati kako izgleda njegova slika/rad sve dok papir ili predmet ne izvad iz posude sa vodom. (1. 09. 2016.) Djelimično preuzeto sa: <http://www.haoss.org/t12408-ebru-umetnost-slikanje-na-vodi>

sekundi nakon čega se obojeni predmeti odlažu na papirnu podlogu kako bi se osušili. **Varijacije aktivnosti:** Neobojeni dio predmeta koji nije mogao biti umočen u vodu, djeca mogu oslikati na isti način (kada se obojeni dio osuši) ili upotrebom neke druge likovne tehnike, lijepiti dodatne ukrase, ispisivati poruke itd.

Svakodnevna aktivnost: Slikanje vodom (3 do 6 godina) – Aktivnost kojom se usavršava motorika kratkih i dugih mišića, doprinosi razvoju mašte i slobode izražavanja, ali i omogućava saznavanje prirodnih procesa u prirodi tj. efekta isparavanja vode (proces kruženja vode u prirodi).

Ova aktivnost se sprovodi po toplom vremenu na otvorenom, pa djeca imaju priliku da četkama različite veličine slikaju slobodnu ili zadatu temu po pločniku, zidu vrtića ili zgrade, igralištu itd. Nakon što djeca uoče kako se njihove vodene slike mijenjaju i nestaju, diskusija sa vaspitačem se usmjerava ka zaključku da voda isparava usljed toplote/zagrijavanja Suncem podloge na kojoj je slikano na ovaj način.

Slikanje klikerima (3 do 6 godina) – Aktivnost otkrivanja novih načina slikanja koje podstiče jačanje koordinacije oko-ruka i preciznost pokreta kroz kreiranje slobodnog i drugačijeg likovnog djela.

Slika 36. Slikanje klikerima - Djeca iz plehova sa odvojenim pregradama u kojima su razmučene boje plastičnim kašikama vade klikere

Opis: Slikanje klikerima je posebno ineteresantan postupak oslikavanja, najčešće kružne papirne podloge, koji zahtjeva više pripremnih radnji u kojima učestvuju djeca, a u kojima se akcenat stavlja na preciznosti njihovih pokreta i strpljenu. Na prethodno zaštićenu i čvrstu površinu potrebno je djeci obezbijediti pleh sa pregradama/kalup za mafine ili posebne zdjelice sa gušćom bojom u koju su potopljeni klikeri. Potrebne su i kašike kojima se klikeri prenose do lakog aluminijskog pleha u

kome je papirna podloga, koje djeca zatim blago pomijeraju držeći ga objema rukama, pri tome pomijerajući i klikere koji ostavljaju željene šare.

Aktivnost: Vaspitač priprema kružne papirne podloge prema datom kalupu tj. u odnosu na određenu veličinu kružnog pleha u koji ih stavlja (poželjno je da podloge budu deblji papiri/hameri, a mogu biti i u različitim bojama odložene u lake aluminijske plehove), kao i plehove sa više odvojenih pregrada (plehovi/kalupi za mafine) u kojima su razmućene boje. Djeca dodaju klikere (dva do tri klikera) u pregrade pleha/kalupa sa bojama, a zatim ih pažljivo vade kašikom i stavljaju u kružni pleh sa papirnom podlogom. Praveći različite pokrete sa plehom u rukama (lijevo-desno, kružno, naprijed-nazad) oni uviđaju da klikeri ostavljaju različite tragove po papiru i dobijaju svoju jedinstvenu sliku. **Varijacija aktivnosti:** Ukoliko se aktivnost realizuje sa djecom mlađeg uzrasta i želi se izbjeći potrebna preciznost prenošenja kašikama klikera iz pleha sa modlama do kružnog pleha u kojem je postavljena papirna podloga za slikanje (Slika 36), vaspitač može djeci ponuditi dno papirne kutije (koja može, ali i ne mora imati postavljen list papira kao podlogu) u koju će im sam dodavati klikere natopljene u boju kako bi mogli da slikaju na prethodno opisan način. **Varijacije aktivnosti:** Nakon što se crteži osuše, vaspitač može povesti razgovor sa djecom o mogućim asocijacijama na njima, podstaći ih na promišljanje o drugim oblicima ili motivima, ali ih i ohrabriti da na istim podlogama nastave rad nekom drugom likovnom tehnikom kako bi dopunili motive koji su im bili prvobitna ili nova asocijacija. **Preporuka:** Papirnu podlogu u kružnom plehu vaspitač može i dodatno nakvasiti sa obje strane (vlažnim sunderom ili krpom) prije nego djeca počnu sa slikanjem klikerima, što će uzrokovati intenzivnije tragove boja po njoj, a tzv. likovna aktivnost: mokro na mokro, može se upotrebljavati i samostalno uz korišćenje nekih od ponuđenih tečnih slikarskih materijala za realizaciju različitih slobodnih i zadatih tema.

Slika 37. Djeca slikaju klikerima - Klikeri umočeni u boju ostavljaju tragove po papirnoj podlozi

Svakodnevna aktivnost: Nacrtaj drugačije (4 do 6 godina) – Aktivnost crtanja/slikanja na kružnim papirnim podlogama, kojom se utiče na vizuelno opažanje, kreativno izražavanje i likovnu radoznalost, ali i podstiču istraživačke tendencije za otkrivanjem i eksperimentisanjem bojama i oblicima.

Sva djeca jedne vaspitne grupe istovremeno počinju da crtaju/slikaju neki od odabranih motiva sa različitim tehnikama, pa na određeni znak vaspitača ona mijenjaju crteže između sebe tj. svoj crtež/sliku dodaju djetetu sa svoje desne strane.

Slika 38. Crtanje sa dva flomastera istovremeno

Tada svako od njih nastavlja da crta/slika na novoj podlozi težeći da dođe do predstavljanja svoje početne zamisli teme/motiva. Likovna igra se nastavlja sve dok se krug ne zatvori, odnosno dok prvobitni crtež jednog djeteta opet ne dođe do njega. **Varijacija aktivnosti:** *Nacrtaj drugačije* se može realizovati i tako što će djeca početi da crtaju/slikaju određeni motiv na papiru (ili prethodno iskoristiti sliku sa šarama koju su dobili tokom slikanja klikerima), da bi na znak vaspitača oni okrenuli svoj crtež za 180°, tako da nacrtano djeluje okrenuto naopačke. Zadatak se dalje može kretati u sljedećim pravcima: da pokušaju da dovrše crtež/sliku iz ove okrenute perspektive ili da crtež/sliku opaze i dožive na nov način i nastave crtanje/slikanje sada novog motiva. Ova igra se može sprovoditi individualno, u parovima ili grupno.

Slika 39. Slikanje plutanim čepom

Svakodnevna aktivnost:
Crtanje i slikanje na neobičan način (4 do 6 godina) – Aktivnost upotrebe različitih likovnih tehnika kroz konkretne zadatke primjene određenog načina crtanja/slikanja koji zadovoljavaju dječije potrebe za slobodnim likovnim izražavanjem, utiče na stvaranje uslova za razvoj stvaralačke, kreativne ličnosti, ali i jača samopuzdanje djeteta i sigurnost u sopstvene likovne sposobnosti.

Slika 40. Slikanje metlicama različite širine

Nakon odabira određene likovne tehnike u zavisnosti od uzrasta djeteta, vaspitač daje konkretne zadatke crtanja ili slikanja: lijevom rukom; lijevom i desnom rukom istovremeno u paru; žmureći; ruku pod ruku (jedno dijete crta lijevom dok drugo crta desnom rukom); stojeći na desnoj, pa na lijevoj nozi; okrenuti leđima crtežu; ispod stola ili stolice dok leže; okrenuti leđima jedan drugome, zagrljeni (dvoje ili više djece); posmatrajući odraz onog što se želi ili je već nacrtano/naslikano u ogledalu, pa prenošenje na novu podlogu; cijelom šakom; nogom ili sa obje noge; rukom i nogom istovremeno itd. Poželjno je u početku da djeca samo šaraju u različitim položajima (iako su izašli iz te razvojne faze), pa nakon što

Slika 41. Slikanje sa štipavicama i pamučnim tuferima

Slika 42. Slikanje duvanjem kroz slamku

Slika 43. Slikanje prskalicama

Slika 44. Slikanje dužim slamkama i prskalicom

Slika 45. Slikanje štapićima za uši

ovladaju ovakvim načinima rada mogu uslijediti i konkretne teme za crtanje. **Varijacije aktivnosti:** Kako bi se širile mogućnosti u kojima dijete može otkrivati i istraživati crtanje i slikanje na nov način, vaspitač, pored toga što će kreirati nove situacije i uslove za rad, može primjenjivati i neuobičajena i nova likovna sredstva tako što će djeci dati da rade sa više olovaka, pastela, flomastera, četkica istovremeno (Slika 38), četkama različite veličine, različitim čepovima (Slika 39), metlicama (Slika 40), pamučnim tuferima i štipavicama (Slika 41), slamkama (duvanjem boje ili pokretanjem po papirnoj podlozi – Slika 42, 44), prskalicama (Slika 43), štapićima za uši (Slika 45), itd. Posebnu vrijednost aktivnostima daje kombinovanje upotrebe

Slika 46. Korišćenje riže u boji

različitih tehnika na jednom crtežu/radu, gdje je akcenat primjene na prirodnim materijalima, kao npr.: riža u boji (Slika 46), pilotina u boji (Slika 49), kokice u boji (Slika u boji), vuna (Slika 52), osušeno lišće i ljuske voća ili povrća (Slika 52, 53), grančice i slama (Slika 54), komadići papira/konfete (Slika 51), raznobojni konci i vunica (Slika 47, 48 i 52) itd. **Preporuka:** Pilotina, riža i kokice se boje temperama, na isti način kao i tjestanina.

Slika 47. Korišćenje vunice različite boje i dužine

Slika 48. Korišćenje raznobojne vunice, pilotine i riže u boji i tempera

Slika 49. Korišćenje pilotine u boji

Slika 50. Korišćenje kokica u boji

Slika 51. Korišćenje papirića u boji (konfeta)

Slika 52. Korišćenje prirodnih materijala (vuna, obojane ljuske od kikirikija) i vunice

Slika 53. Korišćenje obojenih ljuski kikirikija

Slika 54. Korišćenje slame i suvih grančica

IDEJA VIŠE: Moj dnevnik u slikama (4 do 6 godina) – Slikovni i pisani materijal koji djeca sama kreiraju vježbajući korišćenje različitih likovnih tehnika, a posredstvom koga se uče odgovornosti i osnovnim vremenskim odrednicama kroz slijed događaja i protok vremena provedenog u vrtiću.

Vaspitač sa djecom može napraviti „knjigu harmoniku“ povezanu od papira istih formata (s tim da se listovi mogu i dodavati) na kojima će djeca (nekada dnevno, u par dana ili nedeljno) pisati pismo mamama i/ili tatama o svojim realizovanim aktivnostima u vrtiću (npr. šta su tog dana radili, naučili, posjetili? itd.). Vaspitač treba da procijeni koje je najbolje vrijeme za pisanje dnevnika. Preporuka: Vaspitač može u okviru slobodnih aktivnosti dati priliku djeci da pišu svoj dnevnik, pri tome svakodnevno mijenjajući materijale i tehnike rada. Po završetku likovnog rada vaspitač ispod slike/crteža može dopisati i komentare djece. **Varijacija aktivnosti:** Na isti način, ali u vidu konkretnog zadatka ili slobodne teme, individualno se mogu izrađivati slikovnice (mogući naslovi slikovnica: Šta smo najinteresantnije naučili danas? Zašto je lijepo biti u vrtiću? Voljeli bismo da naučimo/da pogledamo; Ja i moji drugari u vrtiću volimo da...; Ne osjećam se prijatno u vrtiću ako... itd). **Varijacija aktivnosti:** Ukoliko

se organizuje grupni rad, slikovnica se može praviti spajanjem crteža različitih autora/djece o istoj temi ili spajanjem zajedničkih crteža – zavisno od zadatka. Djeca mogu da odaberu zajedničku temu na nivou grupe i crtaju pojedine događaje, a zatim da sami odrede slijed crteža/slijed radnje i prave zajedničku knjigu. Preporuka: Crteži/slikovnice mogu biti različitih oblika kako bi djeci bili privlačniji: u obliku kruga, elipse, romba, sa cik-cak ivicama i sl., kao i dodatno ukrašeni na okvirnim stranama.

IDEJA VIŠE: *Moja magična voštana slika* (3 do 6 godina) – Aktivnost kombinovane upotrebe voštanih i vodenih bojica, kojima se pored uticaja na razvoj fine motorike i ispoljavanje kreativnosti, podstiče eksperimentisanje bojama i istraživanje voodootpornosti voska.

Ukoliko su djeca pravila otisak nekog predmeta voštanim bojicama, mogu ga do crtati jačim pritiskom istim bojicama (kako bi konture nacrtanog motiva/predmeta bile jasnije, a on izražajnije) ili mogu napraviti potpuno novu sliku jačim pritiskivanjem pastela po papiru, što će poslužiti kao podloga za dalji rad. Naime, na istom crtežu crtežu djeca će nastaviti slikanje vodenim bojicama što će dovesti do pojavljivanja nove slike, s obzirom da dio koji se nanosi vodenim bojama biva nezavisan jer se boja ne miješa sa bojama nanijetim pastelom, usljed nepromočivosti voska koji je u osnovi pastela i prvobitno je nanesen na papirnu podlogu. Ovu *magičnu pojavu* (drugačiju teksturu boje nanijete na papiru i kombinaciju više boja različitog sastava istovremeno)

Slika 55. Djeca rendaju svijeće čiji se prah kasnije zagrijan može upotrebljavati za slikanje

vaspitač će objasniti udjelom voska u pastelima koji pokrivaju papir i štite ga od vode, pa crtež/slika nudi pregled više boja i tekstura istovremeno. *Preporuka: Odlična vježba za razvoj fine motorike jeste rendanje svijeća (Slika 55). Dobijeni voštani prah vaspitač kasnije može zagrijati i dati djeci da dok je u tečnom stanju čačkalicama ili debljim drvenim štapićima njime slikaju po papiru. U zavisnosti od boje podloge i boje voska trag može biti manje ili više vidljiv, a aktivnost se dalje može kombinovati sa upotrebom novih likovnih tehnika na istom crtežu u vidu individualnog ili grupnog rada.*

IDEJA VIŠE: *Naše tajne* (3 do 6 godina) – Aktivnost upotrebe različitih likovnih tehnika kojim se razvija kreativna imaginacija kao važna komponenta kritičkog mišljenja, ali i istražuju osobine ctranja/slikanja bojom koja je u boji podloge, kao i svojstvo nepromočivosti voska.

Djeci je ponuđena likovna igra tokom koje mogu u potpunosti nacrtati i predstaviti svoje tajne, ali tako da i dalje ostanu ne razotkrivene. Tako na papirnoj bijeloj podlozi crtaju isključivo bijelim pastelom (bijelo na bijelo), pa trag koji dobijaju po papiru biva jedva ili nimalo vidljiv. Nakon crtanja na ovaj način, ukoliko djeca žele da tajna postane vidljiva, cijeli crtež obojaju dodatno paletom vodenih boja (bijela se ne upotrebljava) i slika/tajna će se pokazati. *Preporuka: Ukoliko dijete ne želi da rad nastavi vodenim bojama i tako „otkrije” svoju tajnu, likovni rad se ne nastavlja upotrebom vodenih bojica.*

IDEJA VIŠE: *Mijenjamo svijet/Slika na sliku* (4 do 6 godina) – Aktivnost koja će podsticati vizuelno opažanje, eksperimentisanje i kreativno promišljanje na osnovu datog motiva koji treba uobličiti u sliku.

Vaspitač će podloge za rad pripremiti iz različitih štampanih publikacija tako što će izrezati i na list naljepiti motiv koji je veći, nema mnogo detalja, ali će biti zanimljiv i provokativan, kako bi djeca mogla da doctavaju detalje na njemu (motivi na podlozi za rad mogu biti: godišnja doba,

enterijer, portret, mrtva priroda itd.). Na ovako pripremljenim podlogama djeca imaju priliku da istražuju i mijenjaju predloženo. *Preporuka: Interesantna podloga za slikanje može biti napravljena i tako što djeca prehodno nakapaju boju na jednoj polovini papira koji presaviju², pa nakon saopštavanja asocijacija o tome na što ih dobijeni crtež/mrlja podsjeća, slikanje nastavljaju u tom smjeru.*

Otiskivanje, preslikavanje i slikanje balonima, čepovima različitih oblika i dimenzija, voćem i povrćem ili recikliranim materijalima (3 do 6 godina) su aktivnosti izrade otisaka ili slikanja kojom se trodimenzionalni predmeti iz svakodnevne upotrebe preslikavaju na dvodimenzionalnu površinu (papir) bojom ili u glinamolu, čime se utiče na razvoj fine motorike, vještinu vizuelnog raspoznavanja predmeta preko otiska, kao i kreativnost.

Opis: Slikanjem, preslikavanjem i otiskivanjem predmeta različite upotrebe, pored njegovanja raznovrsnog umjetničkog izraza i prepoznavanja predmeta (njihovih svojstava), djeca stiču vještine u novim likovnim tehnikama koje zahtijevaju veću preciznost ili koordinaciju oko-ruka, a često i jačanje sposobnosti aktivnog perceptivnog pretraživanja i analize ukoliko se aktivnosti usložnjavaju u zavisnosti od uzrasta djece i odgovora na temu.

Aktivnost: Dijete ima slobodu da samo odabere predmete iz svakodnevnog života ili prirode (čepovi različite veličine, plastične čaše i flaše, novčići, grančice, lišće, reciklirani materijali itd. – Slika 56, 57, 58) kojima će praviti otiske na papiru. Predmeti se jednom stranom mogu umakati u ponuđenu boju na paleti za slikanje, u plitku plastičnu posudu sa bojom ili se tempera/tuš može namočiti na navlaženi sunder ili presavijenu i namočenu papirnu salvetu, na koju će se pritisnuti odabrani predmet čiji se otisak potom želi napraviti na papiru. **Varijacije aktivnosti:** Nakon istraživanja i otiskivanja ponuđenih predmeta, djeci se mogu pokazati dobijeni otisci i tražiti se od njih da pronađu (iz prethodno oformljene zbirke) predmet kojim se napravio takav otisak i da ga ponove, čime se poboljšavaju vještine rješavanja problema i kritičkog mišljenja usljed odabira i odlučivanja između ponuđenih predmeta.

² Presavijen list papira na kome je nakapana boja, podsjeća na tzv. Roršahove mrlje. Čuveni švajcarski psihijatar i psihoanalitičar Herman Roršah (Hermann Rorschach) tvorac je jednog od najpoznatijih testova za dijagnostiku ličnosti, koji se i zove po njemu. Nastao je 1921. godine i do danas se koristi njegovih 10 kartica na kojima su najrazličitiji oblici/mrlje koje pacijenti na psihoanalitičkom pregledu naglas analiziraju. Test se radi u dvije faze, a efikasnost zavisi od volje ispitanika, odnosno od toga koliko je osoba spremna da slobodno govori o svojim asocijacijama i osjećanjima (otkriva na koji način se ona suočavamo sa svojim emocijama, da li ih anulira, na koji način doživljava okolinu, sopstveno tijelo i odnose sa drugim ljudima, kao i nivo agresije koji nosi u sebi itd.), pa ukazuje i na inteligenciju i pristup realnosti. (1. 09. 2016.) Djelimično preuzeto sa: <https://www.britannica.com/biography/Hermann-Rorschach>

Slika 56. Otiskivanje plutanim i plastičnim čepovima različite veličine

Slika 57. Otiskivanje dnom plastičnih flaša i plutanim čepovima

Slika 58. Otiskivanje suvog lišća

Varijacije aktivnosti: Nakon napravljenog otiska treba istražiti moguće asocijacije dobijenog crteža/otiska predmeta na listu u odnosu na neki drugi motiv ili predmet, pa nekom od istih ili ponuđenih likovnih tehnika dijete može nastaviti sa radom crteža u tom pravcu, dobijajući pritom potpuno novu sliku.

Varijacije aktivnosti: Otisak se može dobiti i slobodnim crtanjem djeteta po različitim podlogama koje se sporo suše, kao npr. na staklenoj tegli, boci, plastičnoj ili aluminijskoj foliji itd., tako što se preko nacrtanog blago pritisne bijeli papir na kome će ostati otisak. Moguće je i ovakve valjkaste oslikane predmete pustiti da se odkotrljaju po većoj papirnoj podlozi kako bi u pokretu ostavile otisak.

Preporuka: Za otiskivanje je najbolje da boja bude razmućena u srednjoj gustini (poput jogurta), a boja i sunder natopljen bojom za slikanje ili otiskivanje se može odlagati u plastičnoj kutiji za kremu koja se zatvara i tako se sprječava njeno brzo sušenje.

Svakodnevna aktivnost: Preslikavanje (4 do 6 godina) – *Proces stvaranja „kopije“ nekog predmeta kroz koji se razvija koordinacija fine motorike, ali i uči o svojstvima, teksturi nekog predmeta/materijala kroz interesantan likovni izraz.*

Nakon što djeca odaberu po dva ponuđena predmeta (ključ, češalj, novčić, kora drveta, čipka, kanap, vunica, list itd.) kojima će praviti otisak, vaspitač svakom od njih daje papir i voštane bojice ili krede u boji. Bijeli papir stavljaju preko predmeta, a zatim pažljivo odabranim likovnim materijalom (kredama ili voštanim bojicama) povlače naprijed-nazad po njemu, pri čemu otisak odmah postaje vidljiv.

Preporuka: *Za rad sa djecom mlađeg predškolskog uzrasta radi lakše kontrole pokreta, predmet koji se otiskuje, kao i papir koji je postavljen preko njega, može se blago pričvrstiti papirnom ljepljivom trakom za sto, kako bi djeca lakše manipulirala njime i sredstvima za preslikavanje tokom aktivnosti. Takođe, preporuka je da se tokom ove aktivnosti često ponavljaju riječi: ispod, iznad, gore, dolje, preko itd., i tako utiče na razumijevanje prostornih odnosa u okviru oblasti usvajanja početnih matematičkih pojmova. Dobro je koristiti i riječi poput: glatko, hrapavo, pljosnato, tvrdo, lako itd., kako bi djeca učila o teksturama predmeta kroz pridjeve koji ih opisuju i dodatno bogatila svoj rječnik.*

Svakodnevna aktivnost: Otiskujemo svoje dlanove i stopala (3 do 6 godina) – *Aktivnost koja kroz igru podstiče slobodno i stvaralačko izražavanje, unosi vedro raspoloženje i radost tokom rada cijele vaspitne grupe, pozitivno djeluje na krupnu i finu motoriku i razvoj perceptivnih sposobnosti.*

Vaspitač će pripremiti veće plastične posude sa različitim bojama i velike pak papire ili hamer papire koje će spojene postaviti po podu (dodatno ih pričvrstiti za zaštićen pod kako bi se izbjeglo pomijeranje), a onda djeci u zavisnosti od uzrasta davati sljedeće naloge: *Ostavite otisak jedne ruke i jedne noge; Hodajte sitnim ili krupnim korakom; Hodajte u paru, Skakućite po papirima; Igrajte uz muziku itd.,* ali i konkretnije u odnosu na odabir različitih kriterijuma shodno uzrastu djeteta: *Ostavite otisak lijeve ruke i desne noge; Ostavite otisak oba stopala u žutoj boji; Osta-*

Slika 59. Otiskivanje dlanova različitim bojama

vite otisak desne ruke u zelenoj boji, a otisak obje noge u plavoj boji itd. **Napomena:** „Fotografisanje” je slična igra prethodno opisanoj, u okviru koje u kadar koji je papir/podloga „ulaze” zadati otisci. Ovu, kao i prethodnu igru, najbolje je organizovati po ljepom vremenu na otvorenom, naravno uz adekvatnu pripremu i osiguranu bezbjednost sve djece (Slika 59).

Svakodnevna aktivnost: Otiskujemo prskanjem (4 do 6 godina) – Likovna igra otiskivanja prskanjem preko nedovoljno strukturiranih predmeta/materijala čime se obezbjeđuju slobodne asocijacije i opažanje materijala i/ili predmeta na nov način kroz relaksaciju i radost kreiranja.

Vaspitač djeci obezbjeđuje veću papirnu podlogu na koju polažu (horizontalni položaj) ili lijepe papirnom trakom (vertikalni položaj- Slika 60) nedovoljno strukturirane predmete i/ili materijale: vunicu, kanap, djelove mreže, djelove cijele ili pocijepane hartije, djelove tkanina i druge reciklirane materijale, a koje će otiskivati tako što će prskati po pripremljenoj podlozi prskalicama u kojima su razmućene boje. Predmeti i/ili materijali koje se otiskuju na ovaj način, uklanjaju se sa papirne podloge tek pošto se crtež osuši. Takođe, i ovaj crtež nakon slobodnih asocijacija može biti nastavljen nekom drugom likovnom tehnikom i usmjeren ka predstavljanju nekog novog motiva, što djeca mogu realizovati grupnim radom.

Svakodnevna aktivnost: Sve može biti podloga za crtanje/slikanje ili pravljenje nekog oblika/predmeta (3 do 6 godina) – Aktivnost kojom se podstiče i usmjerava prirodna radoznalost djece i njegovanje istraživačkog duha u pronalaženju i otkrivanju novih podloga za rad i kreativan likovni izraz. Vaspitač podstiče djecu da različiti materijali mogu biti podloga za rad (slikanje i modelovanje) i sa različitim likovnim tehnikama, kao npr.:

Slika 60. Otiskivanje prskanjem na vertikalnoj podlozi na kojoj su pričvršćeni predmeti i/ili materijali

celofan, aluminijska folija, plastična folija, poklopac od kutije, tegle, plastična ili staklena čaša, flaša, CD, stari kišobran, stari odjevni predmet itd. Takođe, oni su i interesantna podloga za pravljenje neobičnih skulptura, nadgradnju novih oblika, predmeta itd.

IDEJA VIŠE: *Igra protrljavanja* (3 do 6 godina) – Aktivnost koja podstiče djecu na kontrolisane pokrete u datom djelokrugu čime vježbaju svoju preciznost i podstiču razvoj fine motorike, ali i usvajaju drugačije likovno izražavanje.

Vaspitač može ponuditi različite predmete, kao i reciklirane predmete i/ili polustrukturirane materijale koje po sopstvenom izboru djeca postavljaju na papirnu podlogu, a zatim ga blago protrljavati voštanim ili uljanim pastelom. Nakon toga predmet/materijal blago pokreću po papiru kako bi ostavili otisak ili bijeli papir stavljaju preko predmeta/materijala, blago savijajući papir oko njega i dobijajući interesantne otiske.

Varijacije aktivnosti: Vaspitač može dati djeci konkretne zadatke: *Da krupnije predmete protrljavaju istom bojom, a potom otiskuju; Da predmet protrljavaju jednom bojom, pa drugom preko nje, pa potom otiskuju; Da po dobijenim uzorcima pogode koji je to predmet ili materijal itd. Preporuka: Dobijeni otisci se mogu odložiti nakon aktivnosti, a zatim u narednim aktivnostima upotrijebiti kao kolaž papir.*

Slika 61. Otiskivanje u glinamolu plastičnim modlama i ukrašavanje otiska vodenim likovnim tehnikama

IDEJA VIŠE: *Otiskivanje u glinamolu ili plastelinu* (4 do 6 godina) – Aktivnost manipulisanje glinamolom ili plastelinom koja podstiče razvoj motorike šake, preciznost, strpljivost, kao i kreativno promišljanje i izražavanje.

Pored svakodnevnog otiskivanja u glinamolu ili plastelinu uz pomoć gotovih plastičnih modli različitog oblika, djeca u njemu mogu otiskivati i druge prirodne ili reciklirane predmete koje su koristila tokom različitih aktivnosti (kamenčiće, školjke, djelove upotrebnih predmeta itd.), a nakon što se glinamol osuši otiske mogu obojiti tečnim slikarskim materijalima (tempera, tuš, pomiješati (Slika 61, 62), a zatim tražiti od djece da pronađu par otisnutog predmeta ili da po otisku pogode koji predmet je ostavio takav otisak.

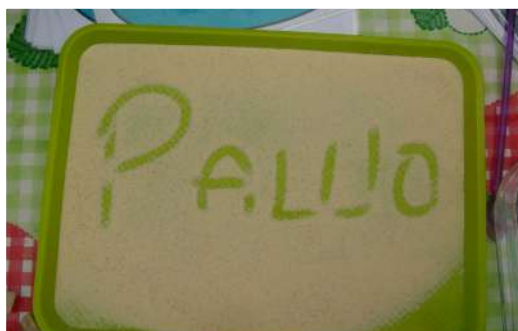
Slika 62. Otiskivanje u plastelinu plastičnim modlama

Crtanje/slikanje u grizu (3 do 6 godina) – Aktivnost u kojoj „slikamo“ predmete/motive gestikulacijom ruke, koja pored relaksirajućeg djelovanja na djecu razvija njihovu samokontrolu, ali i pruža nov izazov otkivanja i eksperimentisanja i bitna je podrška u početnoj fazi opismenjavanja.

Crtanje/slikanje u grizu može biti na dva načina: u suvom i tečnom grizu.

- **Crtanje u suvom grizu** (3 do 6 godina) – Aktivnost kojom djeca uvježbavaju svoje pokrete prstiju, ispoljavaju promišljanje i novi stvaralački i kreativni izraz.

Vaspitač griz sipa u veću plastičnu plitku posudu (plastičnu tacnu) u kojoj djeca jednim prstom povlače linije koje ostaju kao šare (na početku), nakon čega djeca biraju motiv koji se crtati ili crtaju/preslikavaju mo-

Slika 63. Crtanje u suvom grizu kao podrška početnom opismenjavanju djece

Slika 64. Crtanje u suvom grizu: Vaspitač kao podršku pokazuje slovo Č koje dijete preslikava

tive koje im ponudi vaspitač. Crtež koji dobijaju moguće je u svakom trenutku „ispraviti“ tako što će poravnati griz dlanom ili četkom, a onda nastaviti započeto ili početi ispočetka. Ova aktivnost je naročito pogodna za početno opismenjivanje kada je djeci potrebno pokazati izgled slova ili brojeva, koje oni vremenom uče da prepoznaju (Slika 63, 64, 65). **Varijacije aktivnosti:** U okviru daljih aktivnosti moguće je djecu usmjeravati na jače ili slabije pokrete prstiju kroz griz i razgovor o linijama, šarama koje dobijaju na taj način (npr. usvajanje termina: du-

blje, plice), prepoznavanju imenovanju brojeva i slova itd.

- **Crtanje/Slikanje u spremljenom/tečnom grizu** (3 do 6 godina) – Aktivnost posredstvom koje se budi i razvija estetska osjetljivost kod djece i otvoreni duh za nove likovne ideje, materijale i tehnike.

Slika 65. Crtanje u suvom grizu: Djete u preslikavanju modela broja

Nakon što vaspitač kivanjem dobije glatku, ređu masu griza, širom četkom premazuje je sa djecom po papirnoj podlozi. Na vlažnoj podlozi djeca mogu slikati neobičnim sredstvima: pamučnim štapićima za uši, slamkama različite dužine, češljem, kašikom, četkama različite veličine čekinja itd. sve dok se griz ne osuši. Kako bi djeci bilo zabavnije dobijena smjesa griza se prethodno može obojiti temperama ili tušem u boji, a na svjetliju podlogu/papir je potrebno nanijeti tamniji griz i obratno radi atraktivnosti dobijenih šara. Napomena: Na isti način može se slikati i preko smjese domaćeg lijepka ili preko lijepka za tapete. **Varijacije aktivnosti:** Na ovakoj podlozi vaspitač može usmjeriti djecu starijeg predškolskog uzrasta da crtaju samo u tačkicama sa ponuđenim sredstvima (štapićima, slamkama, čačkalicama itd.).

Svakodnevna aktivnost: *Skrivena slika* (3 do 6 godina) – Aktivnost koja pomaže djeci da budu opuštenija i slobodnija u svom izražavanju, istovremeno doprinoseći buđenju i razvoju njihove kreativnosti.

Nakon što djeca prstima „šaraju“ ispred, iznad sebe u vazduhu zamišljajući određenu sliku koju žele nacrtati ili naslikati, dobijaju nalog da to isto urade i svoju sliku „prenesu“ takođe žmureći na podlogu sa grizom (suvom ili po njegovoj spremljenoj smjesi) i prstima. Kada otvore oči, nakon posmatranja, vaspitač ih usmjerava da „pojačaju“ crte i linije u kojima se „sakrila“ njihova slika. **Varijacije aktivnosti:** Ukoliko se želi realizovati grupni rad, istu aktivnost je moguće izvesti sa više djece okupljene oko većeg hamer papira, a „grupnu sakrivenu sliku“ nalaze i „oživljavaju“ uz pomoć neke od ponuđenih likovnih tehnika.

IDEJA VIŠE: *Prskamo bojama po grizu* (3 do 6 godina) – Aktivnost istraživanja i eksperimentisanja različitih mogućnosti izražavanja ideja, čime djeca stiču nova likovna iskustva i saznanja u likovnom izražavanju.

Podloga suvog, kao i spremljenog griza je idealna za otkrivanje najneobičnijih sredstava za prskanje bojama, što je posebno radosno iskustvo za djecu predškolskog uzrasta. Neobična sredstva su: četkice za zube, četke za odijela (trenjem jedna o drugu), prskalice za cvijeće različite veličine, češljevi, bočice za parfeme i sl. **Varijacije aktivnosti:** Nakon slobodnog prskanja vaspitač može davati konkretne zadatke djeci: da prskaju samo jednom bojom; da prskaju bojom preko boje, da prskaju vodom, a zatim bojama uz diskusiju o onome što uočavaju tokom ispunjavanja ovih zadataka.

Moje ideje:

PREVIEW

DIJETE U SVIJETU MODELOVANJA I ISTRAŽIVANJA

Modelovanje različitih oblika uz pomoć kalupa, prirodnog ljepila i novina/kaširanje (4 do 6 godina) – *Tehnika čijom primjenom djeca stiču različita taktilna i kinestetska iskustva kroz kontakte sa različitim prirodnim materijalima, jačaju praktične vještine, budi se njihova intelektualna radoznalost i podstiču istraživačke tendencije za eksperimentisanjem, razvija sposobnost da poznate predmete ili njihove djelove upotrijebe na nov način kroz kreativni i slobodni likovni izraz.*

Opis: Kaširanje je tehnika izrade nekih oblika papirom (može i vunica) koji je prethodno namočen u *prirodno ljepilo*. Postoje dva načina kaširanja: kaširanje papirnom kašom ili kaširanje nanošenjem komadića papira sloj po sloj na odabrani kalup.

Prije početka kaširanja potrebno je napraviti *prirodno ljepilo* na neki od sljedeća dva načina:

1) U loncu se prokuva pet čaša vode, a u plastičnoj zdjeli pomiješa $\frac{1}{4}$ čaše brašna sa jednom čašom hladne vode (miješati dok ne nestanu grudvice). Sjediniti vodu sa masom i kuvati dva do tri minuta uz stalno miješanje. Nakon što se ljepilo ohladi, sipati ga u plastične bočice (može i u hermetički zatvorene posude ili plastične kese koje se mogu dobro zatvoriti) kako bi djeca lako manipulirala njime, i kako bi u zatvorenoj ambalaži bilo trajnije.

Slika 66. Kaširanje papirnom kašom i kaširanje u slojevima: Pravljenje jelke i krošnje drveta na papirno aluminijskom kalupu i balonu

2) Jednu čašu brašna sjediniti sa $\frac{1}{4}$ šćara, pa u smjesu dodati i $\frac{1}{4}$ čaše vode i pola kašike sirćeta. Smjesu staviti u šerpu i zagrijavati dok se ne zgusne. **Preporuka:** Iako se kaširanje može obavljati i uz upotrebu ljepila za tapete ili drvofixa, bezbjednije je u radu sa djecom predškolskog uzrasta koristiti prirodno ljepilo jer ne sadrži otrovne supstance, pa ga oni nesmetano mogu koristiti.

- Kaširanje papirnom kašom:** Nakon što djeca papir (novine, papirne maramice ili smeđe papirne kese) pocijepaju rukama ili izrežu makazama na sitne komade, potrebno ih je umočiti u posudu sa vodom i ostaviti da odstoje preko noći. Sljedećeg dana vaspitač će dobijenu masu izmiksati kratko mikserom ili izgnječiti, i nakon što procijedi ostatak vode, masu sjediniti sa pripremljenim *prirodnim lijepkom* dok miješajući ne dobije konzistenciju sličnu glini. Dobijena smjesa se u tankom sloju pažljivo nanosi preko odabranog kalupa (balona, plastične boce, plastične čaše, papirne kutije, papirinog fišeka ili tube, stiropora itd., Slika 66, 67). Nakon što se nanijeta smjesa osuši, po potrebi realizacije teme može se bojiti i dodatno ukrašavati. **Preporuka:** *Naduvani balon je pored širokih mogućnosti za izradu različitih upotrebni i ukrasnih predmeta (krošnja drвета, planete, pinjata, maska ili zdjela ukoliko se kašira polovina itd.) najpodesniji kao kalup na kome se vrši kaširanje. Naime, smjesa papirne kaše ne lijepi mnogo za njega i ostaje čvrsta nakon sušenja kada se balon može i probušiti, a dobijeni oblik se neće promijeniti. Osta-le kalupe je poželjno premazati tankim slojem ulja radi manjeg lijepljenja, a oni se takođe mogu ukloniti nakon kaširanja pošto se osuše.*

Slika 67. Kaširanje jelke u slojevima na papirno aluminijskom kalupu

- Kaširanje u slojevima:** Nakon što djeca pripreme komade papira i *prirodno ljepilo* zajedno sa vaspitačem, potrebno je papirnu trakicu ili nit vunice staviti na odabrani kalup i premazati je četkicom prethodno umočenom u ljepilo. Predmet/kalup se ne smije prekrivati sa više od dva ili tri sloja istovremeno jer će se dugo sušiti, već se pažljivo popunjavaju i grade slojevi dok se ne postigne željena forma i debljina. U zavisnosti od dobijenih predmeta djeca će ih različitim likovnim tehnikama (preporučuje se akvarel, tempera ili flomasteri) ukrašavati i tako imati priliku da se dodatno kreativno izraze. **Preporuka:** *U postupak dobijanja prirodnog ljepila u što većoj mjeri treba uključiti djecu jer je to dobra prilika za razgovor sa njima o nizu pojmova: rastvorljivost, gustina, čvrstina, težina itd., kao važnih pojmova u okviru istraživačkog rada.*

Svakodnevna aktivnost: Rastvorljivost određenih supstanci (4 do 6 godina)
 – Aktivnost eksperimentisanja radi upoznavanja određenih svojstva supstanci svakodnevne upotrebe tj. njihove rastvorljivosti.

Nakon što vaspitač u odvojenim posudama obezbijedi dovoljno netoksičnih supstanci svakodnevne upotrebe, kao i supstanci iz okruženja koje će djeca koristiti u eksperimentu (šećer, so, brašno, pijesak, šljunak, zemlja, pirinač itd.), na sto pokriven zaštitnom podlogom postavlja i staklene čaše i kašiku za manipulisanje u ovom eksperimentu. Djeca imaju priliku da u čaše sa vodom dodaju ponuđene supstance i da miješanjem prate njihovu zamućenost, kao i rastvorljivost i ukus u slučaju jestivih sustanci. **Varijacije aktivnosti:** Eksperimentisanje može ići u pravcu posmatranja brže ili sporije rastvorljivosti sa/bez dodatnog mješanja ili veće zamućenosti vode i promjene njene gustine usljed dodavanja veće količine supstance. Takođe, vaspitač za izvođenje ove eksperimentalne aktivnosti može obezbijediti i plakat na zidu na koji će djeca u vertikalnim kolonama (rastvorljivo/nerastvorljivo; zamućeno/nezamućeno; brže se rastvara/sporije se rastvara itd.) crtati dogovorene znakove ili same supstance o kojima su donijeli odgovarajuće zaključke. Donesene zaključke može zapisivati i vaspitač kako bi kasnije diskutovao sa djecom o uočenom.

Svakodnevna aktivnost: Pluta-tone (3 do 6 godina) – Aktivnost eksperimentisanja predmetima koji plutaju ili tonu u vodi, pomažu da se u rječnik i saznanje djeteta uvode pojmovi: površina, težina, istiskivanje, gustina, pritisak itd., a kroz učešće u eksperimentu stiču i nova iskustva koja im obezbjeđuju dalja predviđanja i donošenje zaključaka na osnovu dobijenih rezultata.

Vaspitač obezbjeđuje veću posudu koja je oko 10cm napunjena vodom, a u koju djeca imaju priliku da stavljaju različite predmete (papir, lišće, plastiku, novčiće, praznu ili punu posudu, sušer, čepove od različitog materijala i različite veličine i sl.). Nakon zapažanja i zaključivanja koji od ponuđenih predmeta tone do dna posude, a koji se zadržava na njenoj površini, djeca sortiraju sve predmete u dvije posude (npr. u crvenu posudu odlažu predmete koji tonu, dok u zelenu posudu odlažu one koji plutaju). Nakon sortiranja predmeta korišćenih u eksperimentu razgovor sa djecom može ići u i pravcu širenja saznanja o različitim promjenama i fizičkim svojstvima predmeta: *Šta se dešava sa nivoom vode nakon spuštanja predmeta u posudu? Koji predmeti brzo potonu? Koji predmeti sporo/sporije tonu? Šta možete uraditi da predmeti koji plutaju počnu da tonu? i sl.* **Varijacije aktivnosti:** U aktivnosti eksperimentisanja može se upotrijebiti i mjerni instrument (vaga) kako bi svi predmeti prije spuštanja u vodu bili izvagani i diskutovalo se sa djecom o predmetima koji su istog ili sličnog sastava i koji plutaju/tonu, a iste su ili približne težine. **Varijacije aktivnosti:** Moguće je djeci ponuditi dvije posude sa vodom u kojoj će isprobati pluta-tone svojstvo nekog predmeta, s tim da jedna posuda bude sa slanom, a druga sa slatkom vodom, kako bi uvidjeli da je veća gustina slane vode, pa tako i manja mogućnost da neki predmet potone u noj i obratno.

IDEJA VIŠE: *Ulje i voda* (4 do 6 godina) – Aktivnost eksperimentisanja koja podstiče razumijevanje koncepta tečnosti rastvorljivih/nerastvorljivih u vodi kroz uočavanje gustine kao važnog svojstva neke tečne supstance.

Djeca se na zaštićenoj podlozi obezbjeđuje sipanje/presipanje ulja u posude sa vodom, nakon čega se reakcije obje tečnosti posmatraju i diskutuje njihova rastvorljivost, kao i uzroci zbog kojih se ulje i nakon mješanja/mućkanja zadržava na površini vode.

IDEJA VIŠE: *Moje papirno zvonce* (4 do 6 godina) – Kaširanje tkanine na plastičnoj čaši čime se upotpunjavaju likovna saznanja o različitim materijalima i tehnikama u likovnom izražavanju kao važnoj komponenti kreativnog mišljenja.

Na prijedlog vaspitača sva djeca će donijeti parče tkanine od kuće koju će umočiti u prirodno ljepljivo i oblijepiti ga oko plastične čaše. Kada se čaša osuši mogu je dodatno ukasiti lijepljenjem perlica, trakica, a uz pomoć vaspitača kroz napravljenu rupu na dnu čaše provući će dužu perlicu i dobiće zvono koje se može iskoristiti u različitim muzičkim aktivnostima ili kao ukras.

Promjenimo oblik predmeta – Moja skulptura (4 do 6 godina) – Aktivnost modelovanja glinomolom po sopstvenoj želji, kao i modelovanja od postojećih predmeta i njihovih djelova ili recikliranih predmeta što obezbjeđuje novo sagledavanje i preoblikovanje predmeta svakodnevne upotrebe kroz podsticanje kreativnog izraza i različitih taktilnih i kinestetskih iskustava.

Opis: Vaspitač obezbjeđuje djeci modelovanje zamišljenih skulptura uz samostalnu primjenu glinamola ili im prethodno pripremi mnoštvo gotovih ili recikliranih predmeta (dno plastične flaše ili razbijene posude), kao i druge čvrste predmete koje su djeca koristila za otiskivanje (čepove, tegle, šolje itd.) koje u tankom sloju prvobitno premaže polikolorom (kada se glinamol nanese na njega neće se odljepljivati).

Aktivnost: Dijete može prema svojim željama modelovati samo glinamolom (Slika 68) ili pošto svako dijete odabere predmet po svojoj želji, na njega dodaje glinamol u tanjem sloju. Tako modelovanjem na već postojećem predmetu, on dobija novi oblik koji nakon sušenja dijete može obojiti i dodatno ukrasiti. Inače, modelovanje bez glinamola podrazumijeva i sakupljanje i sjedinjavanje različitih strukturiranih i polustrukturiranih materijala, gotovih ili recikliranih predmeta, od kojih vezivanjem, kačenjem, lijepljenjem, ili nekim drugim vidom spajanja djeca mogu praviti jedinstvene skulpture. **Preporuka:** *Glinamol se najbolje priprema tako što se u njega doda malo vode kako bi bio mekši i kako se ne bi lijepio za prste. Ovako dobijen glinamol odlaže se u vlažnu krpu radi održavanja vlažnosti, što u početku radi vaspitač, a kasnije pripremu prepušta djeci. Tokom rada treba obezbijediti nekoliko posuda sa vodom kako bi djeca mogla dodatno da ga ovlaže takom upotrebe i lakše rukuju sa njime na zaštićenoj i čvrstoj podlozi.*

Slika 68. Pravljenje skulpture od glinamola i glinamola i drugih gotovih predmeta

Svakodnevna aktivnost: Sve može biti podloga za crtanje/slikanje ili pravljenje nekog oblika/predmeta (3 do 6 godina) – Aktivnost kojom se podstiče i usmjerava prirodna radoznalost djece i njegovanje istraživačkog duha u pronalaženju i otkrivanju novih podloga za rad i kreativan likovni izraz.

Vaspitač podstiče djecu da promišljaju da različiti materijali mogu biti podloga za rad uz podršku različitih likovnih tehnika, kao npr.: celofan, aluminijska folija, plastična folija, ping-pong loptice, kartonske tube (Slika 70) poklopac od kutije, tegle, plastična ili staklena čaša, flaša, CD (Slika 69), stari kišobran, stari odjevni predmet itd. Takođe, oni su i interesantna podloga za pravljenje neobičnih skulptura, nadgradnju novih oblika, predmeta itd.

Slika 69. Ljetnje i prolječno cvijeće i pahulje od raznobojnog papira i CD-a

IDEJA VIŠE: Neobično pozorište (4 do 6 godina) – Aktivnost kojom se utiče na vizuelno opažanje, slobodu izražavanja i njegovanje mašte i opisnog govora.

Vaspitač iza razapetog platna koje je u pozadini obasjano lampom može poređati različite gotove i/ili reciklirane predmete i materijale (kanape, zgužvane hartije, djelove posuđa itd.) kako bi djeca pratila predstavu koju do tada nijesu gledala. Za ovu aktivnost vaspitaču mogu poslužiti i skulpture koje su djeca prethodno napravila (Aktivnost: *Promjenimo oblik predmeta – Moja skulptura*), a da bi im se održala pažnja, s vremena na vrijeme neke od predmeta, materijala ili skulptura vaspitač može ukloniti, dodavati ili pokretati iza platna. Nakon završene predstave vaspitač će djecu zamoliti da nacrtaju dio predstave koju su upravo pogledala, a koji im je bio najinteresantniji. **Varijacije aktivnosti:** Vaspitač može prodiskutovati sa djecom o predstavi koju su pogledala, a zatim ih zamoliti da sama osmisle temu, tako i dijalog između učesnika (predmeta/ materijala), nakon čega će se predstava ponoviti uz dodatno kazivanje osmišljenog kratkog teksta, koje u zavisnosti od uzrasta mogu kazivati i sama djeca.

Slika 70. Domaće životinje od kartonske tube, papirnog tanjira, drvcadi i pamuka

Moje ideje:

PREVIEW

DIJETE U SVIJETU VRŠNJAKA I POZORIŠTA

Persona Doll/Persona lutka¹ (3 do 6 godina) – *Metoda rada uz upotrebu specifične lutke pogodna za blagovremeno identifikovanje, suočavanje i suzbijanje različitih oblika predrasuda i stereotipa, kao i za kontinuirano promovisanje različitosti i vaspitanja za društvenu pravdu. Takođe, ona je potpora boljoj saradnji i upoznavanju porodičnog i vaninstitucionalnog konteksta u kojima dijete boravi.*

Opis: Persona lutka je napravljena od tkanine napunjene komadićima sundera prema određenim dimenzijama (oko 61 cm), obučena kao dijete i ima svoj prethodno utvrđen identitet koji se ne mijenja. Stoga je za svaku lutku ove vrste potrebno napraviti bibliografsku knjižicu koja sadrži: ime i prezime, godište, mjesto življenja, podatke o članovima uže i šire porodice, lične osobine, sklonosti, interesovanja, događaje vezane za prošlost i slično. Te podatke treba dobro da poznaje svako ko koristi lutku.

Slika 71. Vaspitač u razgovoru sa djecom uz primjenu Persona lutke

¹ Persona lutka je metoda razvijena u SAD 1950. godine, od strane vaspitačice Key Taus i Babeth Brown. Tausova je prvobitno stvorila kartonske lutke sa različitim ličnostima, karakteristikama iz različitih kulturnih sredina kako bi podstakla poštovanje i razumjevanje među djecom sa kojom je radila, a Braunova je kasnije osmislila Persona Doll obuku u Velikoj Britaniji. Decenijama unazad ova metoda je zastupljena u cijelom svijetu, naročito u zemljama Australije i Engleske, a treninzi za rad sa Persona lutkom traju po nekoliko mjeseci. Važan preduslov za upotrebu ove metode jesu i edukacije vaspitača iz područja inkluzije, interkulturalnog obrazovanja i obrazovanja za društvenu pravdu.

Poznato je da djeca počinju razvijati stavove o različitim društvenim grupama već od treće do četvrte godine (ova dob je pogodna za različite vidove učenja o društvenoj pravednosti, s obzirom na to da su tada stavovi razmjerno fleksibilni, dok kako djeca odrastaju oni bivaju otporniji na promjene), pa se upotreba ove metode preporučuje već od najranijeg uzrasta. Persona Lutka je stoga dizajnirana da bude bezbjedna platforma za djecu predškolskog uzrasta kako bi od najranijeg perioda svog života razgovarali o pravdi i nepravdi oko njih, istraživali razlike u polu, potrebama, rasi, kulturi, načinu života, seksualnosti itd., pa se lutke prave kao „djeca“ različitog pola, različite boje kože, sa naočarima i u kolicima, različito obučena itd.

Program obuke za rad sa Persona lutkom nalazi se u Katalogu programa stručnog usavršavanja za školsku 2016/2017. godinu Zavoda za školstvo, a kreator je tim Pedagoškog centra Crne Gore.

Slika 72. Djeca u razgovoru sa Persona lutkom

Aktivnost: Vaspitač je dužan da od prvog dana vaspitno-obrazovnog rada sa djecom uspostavi kvalitetnu komunikaciju koja se temelji na poštovanju i uvažavanju svih, da pažljivo posmatra djecu i njihove reakcije i tako se unaprijed bavi mogućim predrasudama ne čekajući da se problem pojavi ili eskalira. Nakon što se u grupi uspostavi svakodnevna kultura razgovora sa njima (npr. navika jutarnjeg dogovora ili neka vrsta „sastanka“ na kojem

sva djeca imaju priliku da budu saslušana od strane svojih vršnjaka) moguće je svrsishodno upotrijebiti lutku. Primjenom ove metode svako dijete imaće priliku da slobodno iznese svoje stavove i mišljenje o određenoj situaciji, a vaspitač će istu situaciju bolje sagledati iz perspektive djeteta. Pošto djeca sjede u krugu, vaspitač ih *upoznaje* sa lutkom (npr.: *Ovo je Maja koja živi u blizini vašeg vrtića i došla je da se upozna sa svima vama i sl. Možete je slobodno pitati sve što želite da znate o njoj – sa kime živi, koliko ima godina, šta voli da radi, šta ne voli da jede? itd.*) i nakon što dijete postavi pitanje, vaspitač lutku primiće svom uvetu (simulira situaciju kao da mu lutka *šapuće* odgovore, koje zatim prenosi djeci (*Maja kaže da ima pet godina; Živi sa dva brata i majkom; Voli da crta i vozi trotinet; Ne voli da jede kupus i raštan...*). Konverzacija se zatim nastavlja u željenom pravcu u zavisnosti od cilja koji vaspitač želi da postigne (npr. da riješi neki problem koji se pojavio u grupi, da djecu upozna sa mogućim predrasudama itd.). Tako npr. dalji slijed razgovora može biti: *Maja je danas došla kod vas zamoli da joj pomognete da riješi svoj problem. Naime, rekla mi je kada se igrala juče na igralištu da je jedan dječak počupao za kosu i rekao joj da je ružna jer je njeno lice tamnije od njegovog. Bila je jako tužna poslije toga i nije ukućanima ispričala ovaj događaj. Šta bi ste je vi posavjetovali kako da to riješi, jer se njoj igralište jako dopada i željeće da se igra i sutra na njemu, a dječak će sigurno biti opet tamo?, Zašto je dječak tako postupio i da li je to ispravno?, Šta bi ste vi uradili? itd.* Napomena: Sličan razgovor je vođen sa djecom u okviru kampanje: **Svi u vrtić**, a djeca su bila jako zainteresovana do pomognu lutki da riješi svoj problem. Postavljali su dosta pitanja o životu lutke, pa je ovu aktivnost sprovodila samo jedna osoba koja je koncipirala sve informacije o lutki i njenom životu koji se nije mijenjao tokom svih događaja. Vrlo često, djeca su i diskutovala između sebe – koje od rješenja je najbolje?. Kako bi se *razgovor* na otvorenom sa lutkom vodio u relativno mirnom kutku, za potrebe Kampanje ova aktivnost se izvodila u dječijem šatoru na otvorenom (Slika 71, 72).

Osnovna pravila za rad sa lutkom:

DA

- Persona lutka „razgovara“ uvijek sa vaspitačem, ona je medijator u procesu razgovora sa djecom, a vaspitač prenosi djeci ono što lutka „kaže ili odgovara“.
- Persona lutka „dolazi“ u posjetu djeci isključivo kada nema specifičnih aktivnosti ili proslava, a sam dolazak lutke treba da bude prijatno iskustvo za djecu.
- Svaki susret sa Persona lutkom treba završiti u optimističnom raspoloženju (bez obzira na temu razgovora koja se vodila sa djecom).
- „Priča“ sa Persona lutkom treba da bude uvijek kratka i jednostavna. Dobre teme za razgovor su: osjećanja, saosjećanje sa drugima, nepravda, različite posebne potrebe kod djece itd., a preporučuju se i razgovori o pozitivnim primjerima i vedrim temama jer takva atmosfera u grupi pogoduje smanjenju konflikata.
- Tokom „razgovora“ sa Persona lutkom potrebno je konstantno podsticati djecu da slobodno iznesu svoje mišljenje, brane i zastupaju svoj stav, ali i nesmetano pronalaze rješenja za izneseni problem (proaktivan stav), tj. neka djeca lutki „kažu“ sve što žele – *nema tačnih i netačnih odgovora*.

NE

- U manipulisanju sa Persona lutkom poželjno je voditi računa o njenom položaju (neka bude „prirodan“ i neka simulira pokrete djeteta predškolskog uzrasta), pri tome ne uvjeravajući djecu da je lutka „živa“.
- Persona lutka se ne smije pred djecom stavljati u ormar ili odlagati na mjesto/policu sa ostalim lutkama. Djeca je mogu dodirivati, poljubiti i slično, ali se sa njom ne mogu igrati kao sa ostalim lutkama.
- Persona lutku nije preporučljivo „natrpati problemima“, problemske situacije lutka smije „donijeti“ u manje od 50% dolazaka.
- Ne uvoditi Persona lutku bez prethodno dobre pripreme, tako i ne „otvarati“ temu sa lutkom o kojoj vaspitač ne zna dovoljno.
- Ne rješavati konflikte preko Persona lutke, to nije terapijska lutka.
- Nikad u „razgovoru“ sa Persona lutkom ne navoditi primjer djeteta iz vaspitne grupe, niko se ne smije se osjećati prozvano ili „obilježeno“.

Svakodnevna aktivnost: Igra lutkara i lutke (3 do 6 godina) – Aktivnost koja podstiče individualnost djeteta, njegov kreativni izraz i imaginaciju, prepoznavanje i ispoljavanje znakova neverbalne komunikacije, kao i saradnju sa drugima kroz rad u paru.

Vaspitač razbrajalicom podijeli djecu u parove (jedno je *lutka*, a drugo *lutkar*), nakon čega svi zauzmu svoja mjesta, sa dovoljno prostora za slobodne pokrete u radnoj sobi. Dijete koje je *lutka* sjedi opuštenih ruku, podignute glave i raširenih nogu, a dijete *lutkar* prvo dodirivanjem i bez govorenja, a zatim bez dodirivanja „oblikuje“ kod drugog djeteta pokrete po svom izboru, simulirajući igru sa lutkom koja je na koncima.

Svakodnevna aktivnost: Ja se zovem kao ti (3 do 6 godina) – Aktivnost kojom se nenametljivo utiče na razvijanje svijesti o drugima kroz podsticanje ispoljavanja i razumijevanja sličnosti ili razlika, kao i slobodno fizičko izražavanje.

Djeca sjede u krugu. Vaspitač ima pripremljene papirne kartice sa imenima sve djece (može uključiti i svoje) i nakon slučajnog odabira kartice od strane svakog djeteta, daje im sljedeće zadatke: *Smij se kao Jelena. Hodaj kao Alen. Trči kao Azra. Pjevaj kao Milica* itd.

Svakodnevna aktivnost: Ako vidiš da...? – Pitalica o socijalnim pojavama (4 do 6 godina) – Aktivnost kojom se kroz različite situacije ukazuje na slobodu različitosti u shvatanju istih pojava, utiče na njegovanje tolerancije na različitosti, kao i primjereno reagovanje u odnosu na drugog/drugu. Djeci koja stoje u krugu vaspitač podijeli papirne kartice sa zadacima vezanim za različite životne situacije (socijalne pojave) (*Ako vidiš da dječak udara psa na ulici...; Ako vidiš da djevojčica plače jer je izgubila u gužvi svog tatu...; Ako vidiš da je dječak pomogao starici da pređe ulicu* itd.), koje su označene brojem (1-N). Jedno dijete stoji u sredini kruga zatvorenih očiju i proziva po svom izboru dva broja od ponuđenih. Djeca koja su prozvana imaju zadatak da zamijene svoja mjesta, dok dijete iz sredine pokušava da zatvorenih očiju uhvati nekog od njih. Uhvaćeni dolazi u sredinu i daje vaspitaču prethodno izvučenu karticu sa zadatkom o tumačenju nekih socijalnih pojava (vaspitač čita zadatak), pa slobodno izražava svoja shvatanja i stavove na pročitano. Nakon što odgovori na pitalicu sa kartice, igra se nastavlja biranjem novog učesnika.

Svakodnevna aktivnost: Tako je to kod mene (šest godina) – Aktivnost kojom se djeluje na razvijanje osjetljivosti za nenasilnu, saosjećajnu komunikaciju, empatijsko rješavanje problem-situacija kroz mirnu igru sa loptom.

Djeca sjede u krugu zajedno sa vaspitačem koji postavlja neku problem-situaciju, a o kojoj svoje mišljenje i rješenje daje dijete do kojeg se otkotrljala lopta (npr.: *Nacrtao si crtež i kada si ga pokazao drugoj djeci, rekli su ti da nije lijep i smijali se; Željela si za rođendan pravog psa, a roditelji su odlučili da ti kupe igračku*)

Svakodnevna aktivnost: *Kako se ko osjeća?* (3 do 6 godina) – Aktivnost koja podstiče na empatijsku razmjenu osjećanja i kritičko promišljanje kroz rješavanje problemskih situacija.

Vaspitač sličnu aktivnost prethodnoj može sprovoditi sa djecom mlađeg predškolskog uzrasta, tako što im saopštava kratke rečenice nekih problemskih situacija (npr.: *Admir je vozio biciklo i pao...; Marija je slomila lampu dok roditelji nijesu bili kod kuće...; Dvije najbolje drugarice su se posvađale oko igrčke...*) i zatim sa njima diskutuje o osjećanjima djece u tim situacijama, daljem mogućem toku i rješenju situacije, ličnim osjećanjima ukoliko bi se oni našli u istoj ili sličnoj situaciji itd.

Svakodnevna aktivnost: *Naše zaleđene figure* (4 do 6 godina) – Aktivnost koja omogućava djeci da se stvaralački i slobodno ispolje, ali i da vizuelno opažaju, steknu dojam, prepoznaju i poredе određene dimenzije i proporcije ljudskih tijela oko sebe.

Vaspitač obezbjeđuje velike hamer-papire koje će spojene poredati jedan do drugoga po podu radne sobe, a na koji će troje do petoro djece moći da legne i pravi pokrete. Pokreti se mogu praviti uz muziku ili karakteristične zvukove (simulirajući igru ili ples, hodanje, trčanje i sl.) i kada vaspitač da dogovoreni znak (npr. prekid muzike) djeca ostaju u položaju u kojem su se zatekla. Ostatak djece koja su bili posmatrači tada prilaze i opcrtavaju njihova tijela na papirima. Kasnije svi zajedno crteže silueta mogu dopuniti različitim likovnim tehnikama, ali i dodatno ukrasiti drugima materijalima (npr. siluete se mogu „obučiti“ lijepljenjem komada tkanine, kolaž papirom itd.). **Varijacija aktivnosti:** Igra se može realizovati i tako što polovina djece iz vaspitne grupe učestvuje u prethodno opisanoj aktivnosti, dok je druga polovina sakrivena i ne zna

čije siluete su na papiru, pa pokušavaju na osnovu opažanja i poređenja nacrtanih dimenzija tijela i djelova tijela da to i pogode. **Varijacija aktivnosti:** Na ovaj način sva djeca vremenom mogu „ostaviti“ svoju siluetu na pipiru i tako se može dobiti jedinstvena slika vaspitne grupe koja će biti dio njihove radne sobe –

aktivnost: *Mi i naši veseli pokreti.*

Slika 73. Vaspitač sa djecom koristi lutke na drvenom štapiću

IDEJA VIŠE: *Pravljenje lutaka na štapiću i pozornice* (3 do 6 godina) – Aktivnost koja djeci pruža mogućnost da izraze svoju kreativnost i imaginativnost kroz upotrebu različitih tehnika stvaralačkog i likovnog rada.

Djeca samostalno i/ili uz podršku vaspitača mogu praviti jednostavnije lutke na štapiću čije lice se nalazi na papiru (nacrtano, naslikano ili napravljeno nekom drugom likovnom tehnikom) koji se lijepi na tvrđi karton. Lice može biti i vrećica napunjena pamukom ili novinskim papirom pričvršćena na drvenom štapiću (špatula, grana i sl.) – Slika 73. Pozornica se može napraviti od veće kartonske kutije i/ili parčeta tekstila/ zavjese pričvršćene za drvene stubiće sa strana. Ovakve jednostavne lutke mogu poslužiti za svakodnevni rad sa djecom koja odbijaju da pričaju za vrijeme individualnog ili grupnog rada (dok je drže lutka postaje partner u dijalogu tj. „govori” umjesto njih). Takođe, mogu se koristiti za kreiranje i učešće u različitim mini predstavama u kojima djeca stiču lično dramsko iskustvo, razvijaju govor, šire interesovanja, druže se i sarađuju sa drugom djecom.

Svakodnevna aktivnost: *Lutke od različitih materijala* (4 do 6 godina) – Aktivnost stimulisanja praktičnih vještina izrade predmeta/lutaka, kao i bogaćenje stvaralačkog i dramskog iskustva.

Djeca starijeg uzrasta uz podršku vaspitača mogu praviti lutke od tekstila, papira, kanapa, vunice, drveta i dr. materijala po datom kalupu ili slobodno i kombinovano (Slika 74, 75), pa ih koristiti za pripremu dramatizacije po poznatom tekstu ili izmisliti sadržaj predstave.

Slika 74. Djeca samostalno ili uz podršku vaspitača koriste različite lutke od tekstila

Slika 75. Vaspitač u igri sa djecom sa lutkama od tekstila i kombinovanih materijala

IDEJA VIŠE: *Ja se osjećam/izgledam kao moja lutka* (3 do 6 godina)

– Aktivnost koja podstiče autentično ekspresivno izražavanje usljed prepoznavanja i razumijevanja emocija drugih, razumijevanje osnova neverbalne komunikacije kroz imitiranje izraza lica na lutki.

Nakon što vaspitač zajedno sa djecom napravi lutke na štapiću, okuplja djecu u radnoj sobi i dok svi sjede u krugu pokazuje im lutku/lice koje izražava neku specifičnu emociju. Nakon toga djeca dobijaju zadatak da svojim izrazom lica (djeca starije predškolske grupe mogu uključiti i pokrete tijela) pokažu istu emociju (srećno, tužno, uzbuđeno, iznenađeno lice itd. – Slika 76). **Varijacija aktivnosti:** Poslije simuliranja izraza lica predstavljenog kao kod lutke na štapiću, vaspitač može voditi razgovor sa djecom o pokazanim emocijama, njihovim načinima, uslovima i mogućnostima ispoljavanja, prepoznavanja, uticanju na samu osobu i osobe iz okoline itd. **Preporuka:** Lutke koje su napravljene na štapiću i služe za igru simuliranja specifičnih emocija trebalo bi praviti u istoj veličini i na istom kalupu za lice/glavu, kako bi djeca bila fokusiranija na sam izraz lica: položaj usta, očiju itd. i tako vremenom bolje razumijela i niz znakova neverbalne komunikacije.

Slika 76. Vaspitači u igri sa djecom i lutkama na štapiću - *Ja se osjećam/izgledam kao moja lutka*

Moje ideje:

PREVIEW

KAKO DA KORISTITE RAZVOJNU MAPU?¹

Na ovoj RAZVOJNOJ MAPI prikazane su orijentacione forme razvoja osnovnih psihičkih funkcija.

Vrlo je vazno znati da „ norma ” ne znači da je to nešto što svako dijete mora da postigne u određenom uzrastu. Ovdje je norma samo statistički prosjek uzrasta na kome se javljaju najkrupnije prekretnice u razvoju.

Takva norma znači da postoje sasvim normalna odstupanja od tog statističkog prosjeka. Postoje sledeći oblici normalnih odstupanja od onog što je navedeno u RAZVOJNOJ MAPI:

- Normalne individualne razlike u razvoju svake funkcije (na primjer, u razvoju motorike).
- Normalne individualne razlike u sklopu razvoja (na primjer, kod neke djece se brze razvija motorika, a kod druge govor).
- Postoje normalne razlike između dječaka i djevojčica.
- Normalne razlike između djece koja rastu u različitim socio-kulturnim sredinama (na primjer, između seoske i gradske djece).

Iz navedenih razloga NIKADA NEMOJTE KORISTITI OVU RAZVOJNU MAPU ZA UTVRĐIVANJE NORMALNOSTI RAZVOJA POJEDINAČNE DJECE. Taj posao se obavlja na drugačiji način i moraju ga uraditi stručnjaci.

RAZVOJNU MAPU treba uglavnom iskoristiti kao orijentacionu osnovu za organizovanje aktivnosti djece – bilo grupe djece određenog uzrasta bilo pojedinačnog djeteta. Shodno tome, RAZVOJNA MAPA nam pomaže u rješavanju sledećih praktičnih problema:

- Šta dijete određenog uzrasta ne može da čini; šta će mu biti preteško i iznad njegovih mogućnosti.
- Šta možemo činiti u nekom uzrastu, koje aktivnosti i koja postignuća možemo očekivati (ako obezbijedimo povoljne uslove).

¹ Razvojna mapa preuzeta od: Grupa autora (2004). Razvojna mapa, Pregled osnovnih prekratnica u mentalnom razvoju dece od rođenja do 6-7 godina.

- Kako da organizujemo sredinu za djecu određenog uzrasta (na primjer, kada kupiti tricikl, veliku loptu itd.).

Nikada, i doslovno nikada, ne pokušajte da dijete „utjerate u normu“. Tako ćete postići samo suprotne efekte.

Postoje dva načina korišćenja RAZVOJNE MAPE:

„Vertikalni“, tj. gledanje po pojedinim kolonama koje označavaju pojedine uzraste. Takav način nam omogućava da vidimo šta dijete ili grupa djece mogu da postignu u različitim oblastima (motorika, intelektualne sposobnosti itd.) i da steknemo prvi utisak o sklopu ili profilu razvoja pojedinačnog djeteta (tj. koje funkcije se razvijaju nešto brže, a koje sporije).

„Horizontalni“, tj. gledanje u okviru određene oblasti razvoja, onoga što je dijete već savladalo do određenog uzrasta, saznavanje gdje se trenutno nalazi i šta ga čeka u zoni narednog razvoja. Takav način nam omogućava da vidimo kako dijete prelazi pojedine stepenice u razvoju i šta će se desiti u uzrastu koji predstoji da bismo pripremili podsticajne uslove za ono što je na dnevnom redu u razvoju našeg djeteta ili grupe djece.

Legenda

Brojevi u zagradama na tabeli označavaju mjesece, u kojima se javlja određeni oblik ponašanja (do 3 godine), odnosno godine (od 4 do 6/7 godina).

3 godine			
Razvoj krupne motorike	(24-30) – Baca predmete u određenom pravcu. (25) – Silazi niz stepenice bez pridržavanja, stepenik po stepenik. (27) – Skakuće na obje noge kao zec. (32) – Hoda na prstima i peti unaprijed i unazad. (34) – Preskače prepreku visine 5 cm. (36) – Kratko stoji na jednoj nozi. - Tri stabilno i brzo. (36) – Stalno u pokretu, hiperkinetično. - Motorno nespretno, sapliće se i često pada.	Razvoj intelektualnih sposobnosti	(28) – Daje "Još jedan". - Gradi most od tri kocke po modelu. (30) – Slaže četiri kocke u kvadrat. - Razlikuje i razvrstava veliko i malo. - Grupiše identične oblike i boje u odgovarajući skup (tri oblika ili boje). - Izvršava tri naloga. (36) – Uočava količinu malo-mnogo. - Daje dva predmeta na zahtjev. - Igra "ko bajagi" – često. - Igra uloge (vaspitača, prodavca, doktora). - Postavlja pitanja: "Što je ovo?" "Ko je to?" "Kako?" - Prepoznaje najdužu od tri linije i najveću od tri lopte.
Razvoj fine motorike (okulo- motorna koordinacija i praksija)	(25) – Gradi kulu od sedam kockica. - Navija igračku ključem. (26) – Slaže kockice u niz. (30) – Oponaša povlačenje crte vodoravno i uspravno. - Raspoređuje tri oblika u ram (krug, kvadrat i trougao). - Siječe makazama bez preciznosti. (32) – Mijesi kobasicu od plastelina. (34) – Precrtava krug kad mu se pokaže kako da to uradi. (36) – Jede viljuškom. - Pravi harmoniku od papira. - Gradi kulu od osam kocaka. - Imitira crtanje krsta. - Slika vodenim bojama	Razvoj govornih sposobnosti	(26) – Govori o sebi u trećem licu. (27) – Završava posljednji slog ili riječ stiha poznate pjesmice. (30) – Razumije tri prijedloga (na, u, pored). - Recituje kraće recitacije. - Razumije pitanja: "Što leti, skače, pliva...?", "Što radiš sa ovim?". (36) – Upotrebljava zamjenice i množinu. - Koristi zamjenicu "ja". - Traži da mu se pričaju omiljene priče. - Priča doživljaje. - Stalno postavlja pitanja: Ko? Što? - Upotrebljava 600 do 800 riječi. - Zamuckivanje, mucanje.
Razvoj perceptivnih sposobnosti	(27) – Prepoznaje fine detalje na slici. (28) – Prepoznaje sebe na fotografiji. (30) – Pronalazi određenu knjigu po izgledu. (36) – Razlikuje hladno od toplog. - Sparuje korektno četiri oblika (krug, kvadrat, trougao i pravougaonik). - Razvrstava žetone po boji i po veličini (tri boje ili veličine).	Socijalno- emocionalni razvoj	(25) – Ostaje kraće vrijeme sa nepoznatom osobom. (26) – Oblači djelove odjeće (cipele, čarape, gaćice). (28) – Inicira vlastitu igru. - Prihvata igru JA – TI. - Zna svoje ime. (29) – Na vrijeme traži nošu. (30) – Ne mokri poću. - Nosi čašu sa vodom bez prospanja. - Uživa pomažući odraslima u aktivnosti (briše prašinu). - Pridružuje se grupno vođenoj igri ("Ringe raja"). (36) – Kaže svoj pol i godine starosti. - Koristi fraze učtivosti: molim, hvala, izvinii. - Igru često prati govorom. - Pokušava da pospremi igračke. - Dobija napade bijesa pri sputavanju i sil. Nemotivisana agresivnost ka sebi i drugima. Bezrazložni strahovi. Odsustvo straha od realnih opasnosti. Rivalstvo, potencirani znaci izolacije.
4 godine			
Razvoj krupne motorike	(4) – Maršira u ritmu muzike - Hoda po pravoj liniji nogom ispred noge raskrštenih ruku. - Vozi tricikl. - Silazi niz stepenice nogu pred nogu. - Skače sa druge stepenice. - U trku šutira loptu. - Preskače prepreku širine 20 cm.	Razvoj intelektualnih sposobnosti	(3-4) – Prebrojava četiri predmeta u nizu. - Poslije pokazivanja razvrstava logičke blokove prema dva atributa ("Nadi crveni krug"). - Rešava jednostavne problemske situacije ("Šta radiš kada si gladan?"). (3-4) – Ponavlja četiri broja ili rečenice od šest riječi. - Gradi most od tri kocke po unaprijed datom modelu. - Sastavlja sliku od dva dijela. - Nastavlja započeti niz (određene nizove boja, oblika ili veličina). (3-4) – Iz gomile od deset elemenata odbrojava četiri predmeta. - Poslije pokazivanja razvrstava logičke blokove prema tri atributa ("Daj mi veliki crveni krug"). - Otežano savladavanje pedagoških zahtjeva u vrtiću.
Razvoj fine motorike (okulo- motorna koordinacija i praksija)	(3-4) – Pokušava da nacrtá čovjeka – glava i udovi ("punoglavac"). (4) – Gradi kulu od deset kocaka. - Kopira dijagonalnu liniju. - Precrtava kvadrat. - Kopira nekoliko štampanih slova. - Savija papir po dijagonalni. (4-5) – Samo pere lice i ruke.	Razvoj govornih sposobnosti	(3-4) – Verbalizuje radnju koja slijedi u poznatim pričama. - Opisuje radnje na slici. - Dugi monolozi. - Rečenica potpuna, govor razumljiv. - Stalno postavlja pitanja. - Broji do 4 mehanički. - Upotrebljava 1200-1500 riječi.
Razvoj perceptivnih sposobnosti	(3-4) – Razlikuje i prepoznaje zvuke i glasove. (4) – Razvrstava žetone po boji ili veličini (četiri boje ili veličine). - Sparuje korektno osam oblika. - Primjećuje nedostatke na crtežu. - Shvata odnos dijela i cjeline. - Spaja slagalicu od dvanaest djelova. - Prepoznaje stvari opipavanjem bez viđenja (predmeti u vrećici).	Socijalno- emocionalni razvoj	(3-4) – Upostavljena kontrola defekacije i mokrenja (potrebna mu je pomoć u toaletu). - Prva zaljubljujavanja. (4) – Kooperativna igra sa vršnjacima. - Početak prihvatanja jednostavnih pravila igre. - Samoinicijativno se pozdravlja sa odraslima. - Samostalno se priprema za spavanje. - Počinje emocionalno povezivanje. - Pojava emocija: stida, zavisti, nade i ponosa; prva estetska osjećanja. - Neurotska ispoljavanja: sisanje prsta, čupkanje kose, trljanje djelova tijela. - Enureza; - Nizak nivo tolerancije na frustraciju.

5 godina			
Razvoj krupne motorike	(4-5) – Trči mijenjajući pravac. (5) – Skakuće na jednoj nozi. - Stoji na prstima.	Razvoj intelektualnih sposobnosti	(5) – Sastavlja sliku od četiri dijela. - Orijentirše se u vremenu (dan – noć, jutro, podne, večer; sad, prije, poslije). - Riješava zadatak tipa "Ko ima više?". - Prebrojava do deset i odbrojava traži broj predmeta (do deset). - Prepoznanje i piše brojeve do pet. - Ponavlja rečenicu od osam riječi ili niz od pet brojeva. - Uviđa sličnosti bilo koje prirode (boje, oblika, veličine, svjetline).
Razvoj fine motorike (okulomotorna koordinacija i praksija)	(4-5) – Crta čovjeka (šematski, u vidu geometrijskih oblika). - Siječe makazama po zakrivljenoj liniji. (5) – Razlikuje teško – lako. - Boji crteže. - Precrtava trougao. - Crta kućicu, drvo, ljudsku figuru (tri do šest detalja), crtež prepoznatljiv. (5-6) – Hvata malu loptu objama rukama. - Jednom rukom pravi kuglicu od papira.	Razvoj govornih sposobnosti	(4-5) – Upotrebljava 1800-2200 riječi. - Pričava kratke priče. - Razumije prijedloge iza – ispred. - Samo priča priču po slikama. - Prepoznaje nekoliko slova azbuke. - Odgovara na jednostavna pitanja: "Što je to i od čega je napravljeno?" - Postavlja pitanja: "Kada? Zašto? Kako?" - Agramatični govor.
Razvoj perceptivnih sposobnosti	(5) – Prepoznaje izvor bola. (5-6) – Vid potpuno razvijen; razumije signale na semaforu. (5) – Loše voljno usmjeravanje vidne i slušne pažnje.	Socijalno-emocionalni razvoj	(4-5) – Interesovanje za polne organe, moguća masturbacija. - Kompletno ovladava toaletom. - Strahovi od mraka, imaginarnih bića. (5) – Postavlja sebi sto. - Organizuje igre sa vršnjacima, preferira igru sa istim polom. - Uključuje se u razgovor sa odraslima. - Može da odloži zadovoljavanje potrebe. (5) – Enkompreza. - Anoreksija, bulimija.
6 – 7 godina			
Razvoj krupne motorike	(6) – Stoji na jednoj nozi bez podrške 40 sekundi. - Vozi bicikl. - Preskače kanap objema nogama istovremeno. - Skače sa visine od 40 cm. - Vidi 10 sekundi držeći se rukama za prečku. - Hvata loptu jednom rukom. - U skoku hvata loptu. - Igra badminton. - Oblači se samo. - Vezuje perle.	Razvoj intelektualnih sposobnosti	(5-6) – Zna koja je njegova lijeva, a koja desna ruka. - Izvršava tri naloga daza zajedno. (6) – Broj elemenata u skupu adekvatno označava brojkom. - Na verbalni nalog može razvrstati logičke blokove prema 4 atributa (boja, oblik, veličina, debljina). - Broji 13 kocaka. - Pravi stepenice od 10 kocaka nakon što mu je model sklonjen. - Navodi razlike ("pi čemu se razlikuje: ptica – pas, drvo – staklo, itd."). - Počeci logičkih operacija (klasifikacije, serijacije, korespondencije i konzervacije)
Razvoj fine motorike (okulomotorna koordinacija i praksija)	(6) – Pogađa loptom cilj. - Ključima vadi ekser i čekićem ga zakucava. - Namotava konac na kalem. - Palcem može da dotakne svaki prst. - Siječe i liječi jednostavne oblike od kolaž papira. - Pravi lepezu od hartije. - Prepisuje sva štampana slova. - Precrtava romb. - Koristi rezač za olovke.	Razvoj govornih sposobnosti	(6) – Govori korektno i jasno. - Artikuliše sve glasove (eventualno izostaje R, Lj i Nj). - Pričava kratku priču nakon što je čuje. - Piše i čita vlastito ime. - Pita za značenje riječi. - Razumije prijedlog "u sredini". - Upotrebljava 2500-3000 riječi.
Razvoj perceptivnih sposobnosti	(6) – Oštrina vida skoro kao kod odraslih. (7) – Širina vidnog polja gotovo kao kod odraslih (sposobnost za periferno viđenje). - Razvijena sposobnost aktivnog perceptivnog pretraživanja i analize (analiza razlika među sličnim slikama, pronalaženje jednostavnije slike u složenoj).	Socijalno-emocionalni razvoj	(6) – Koristi komplentan pribor za hranjenje; pravi sebi sendvič. - Čisti svoje cipele. - Ide samo u komšiluk. - Može mu se povjeriti manja suma novca. - Bira omiljenog druga. - Pokazuje zaštitničko ponašanje prema mlađoj djeci. - Postuje pravila igre sa vršnjacima. - Prepoznaje svoja osjećanja ljubavi i sreće, bijesa, razočarenja. - Situaciju može da sagleda i iz ugla druge osobe. - Realistični strahovi i strahovi od natprirodnih bića. - Sposobnost za saradnju i zajedničke aktivnosti.

INDEKS IGARA

Senzorne kutije (3 do 6 godina)	11
<i>Napravi svoju senzornu kutiju tako da svi predmeti budu...</i> (4 do 6 godina).....	12
<i>Napravi svoju senzornu kutiju od N predmeta, ali tako da svi predmeti budu...</i> (5 do 6 godina)	13
<i>Usvojite drvo/žbun</i> (4 do 6 godina).....	14
Mirisne i zvučne kutije/bočice (3 do 6 godina)	14
<i>Igramo se tišine/Slušanje zvukova iz okoline ili slušanje muzike</i> (3 do 6 godina).....	16
<i>Pogrešan korak</i> (4 do 6 godina).....	16
<i>Ne govori sada, nego pjevaj</i> (4 do 6 godina).....	16
<i>Sviramo uz pomoć čaša, flaša ili svih predmeta zajedno</i> (4 do 6 godina).....	17
<i>Marakas zvečke i bubnjevi od papirnih tanjira</i> (4 do 6 godina)	18
<i>Kazoo</i> (3 do 6 godina).....	18
<i>Moja kutija bendžo</i> (5 do 6 godina).....	19
Gusjenica dugmetarka (3 do 6 godina)	21
<i>Nizanje većih drvenih kuglica ili obojene tjestenine na kanap ili gajtan</i> (3 do 6 godina).....	22
<i>Nizanje obojenih suvih plodova mahunarki</i> (4 do 6 godina).....	22
<i>Pravljenje i korišćenje kartica za prošivanje</i> (3 do 5 godina).....	23
<i>Ploče za oblačenje</i> (3 do 6 godina).....	23
Mehanizam za pletenje (bez igli) od kartonske tube i drvcadi (4 do 6 godina).....	24
<i>Tkanje na poklopcu kutije</i> (3 do 6 godina).....	25
<i>Tkanje na poklopcu kutije koji ima već pripremljene vertikalne niti konca/vunice</i> (4 do 6 godina).....	26
3D lavirint sa ručkama (4 do 6 godina).....	26
3D lavirint bez ručki/takmičarski (4 do 6 godina).....	27
Dvodimenzionalni lavirint (4 do 6 godina)	28
<i>Kaži – LAVIRINT</i> (4 do 6 godina).....	28
<i>Pravljenje 3D lavirinta na stiroporu uz pomoć dužih i kraćih drvenih štapića ili slamki i lastika</i> (5 do 6 godina).....	28
<i>Mobili od kartonske ambalaže</i> (4 do 6 godina).....	29
Šarene progresivne matrice (4 do 6 godina).....	30
<i>Tangrami za početnike, srednje težine ili za napredne</i> (3 do 6 godina).....	31
<i>Slagalice (od crteža djece preko geometrijskih slagalica, slagalica pazli koje su kombinacija brojeva, znakova i predmeta)</i> (4 do 6 godina).....	32
<i>Pravimo nedostajuću polovinu domina</i> (4 do 6 godina).....	33
PVC folije i komplet papirnih tabli za učenje osnovnih i izvedenih boja (4 do 6 godina).....	33
<i>Slikanje prstima</i> (3 do 6 godina).....	34
<i>Osnovne i izvedene boje kroz set od osamnaest plastičnih flašica</i> (4 do 6 godina)	35
<i>Knjiga o bojama</i> (3 do 6 godina).....	36
<i>Ribnjak u šest boja</i> (4 do 6 godina).....	36
<i>Domine osnovnih boja</i> (3 do 4 godine).....	37
<i>Moje domine u boji na štapićima</i> (4 do 6 godine).....	37
Kutije zbirnih kartica (4 do 6 godina).....	37
<i>Moji omiljeni predmeti ili živa bića</i> (4 do 6 godina).....	38
<i>To smo mi</i> (4 do 6 godina).....	39
<i>Šta ne pripada skupu</i> (4 do 6 godina)	39
<i>Pronađi dva iste predmeta u magičnom džaku</i> (4 do 6 godina)	40

<i>Naš mini market</i> (4 do 6 godina).....	42
<i>Prisjeti se i sastavi rečenicu poznate bajke</i> (5 do 6 godina).....	42
<i>Šta treba obući kada je...?</i> (3 do 6 godina).....	43
Oslikavanje predmeta u vodi (4 do 6 godina).....	47
<i>Slikanje vodom</i> (3 do 6 godina).....	48
Slikanje klikerima (3 do 6 godina).....	48
<i>Nacrtaj drugačije</i> (4 do 6 godina).....	49
<i>Crtanje i slikanje na neobičan način</i> (4 do 6 godina).....	51
<i>Moj dnevnik u slikama</i> (4 do 6 godina).....	54
<i>Moja magična voštana slika</i> (3 do 6 godina).....	55
<i>Naše tajne</i> (3 do 6 godina).....	56
<i>Mijenjamo svijet/Slika na sliku</i> (4 do 6 godina).....	56
Otiskivanje, preslikavanje i slikanje balonima, čepovima različitih oblika i dimenzija, voćem i povrćem ili recikliranim materijalima (3 do 6 godina).....	57
<i>Preslikavanje</i> (4 do 6 godina).....	59
<i>Otiskujemo svoje dlanove i stopala</i> (3 do 6 godina).....	60
<i>Otiskujemo prskanjem</i> (4 do 6 godina).....	60
<i>Sve može biti podloga za crtanje/slikanje ili pravljenje nekog oblika/predmeta</i> (3 do 6 godina).....	60
<i>Igra protrljavanja</i> (3 do 6 godina).....	61
<i>Otiskivanje u glinamolu ili plastelinu</i> (4 do 6 godina).....	61
Crtanje/slikanje u grizu (3 do 6 godina).....	62
<i>Crtanje/slikanje u suvom grizu</i> (3 do 6 godina).....	62
<i>Crtanje/slikanje u tečnom grizu</i> (3 do 6 godina).....	63
<i>Skrivena slika</i> (3 do 6 godina).....	64
<i>Prskamo bojama po grizu</i> (3 do 6 godina).....	64
Modelovanje različitih oblika uz pomoć kalupa, prirodnog ljepila i novina/kaširanje (4 do 6 godina).....	66
<i>Rastvorljivost određenih supstanci</i> (4 do 6 godina).....	68
<i>Pluta-tone</i> (3 do 6 godina).....	68
<i>Ulje i voda</i> (4 do 6 godina).....	69
<i>Moje papirno zvonce</i> (4 do 6 godina).....	69
Promjenimo oblik predmeta – Moja skulptura (4 do 6 godina).....	69
<i>Sve može biti podloga za crtanje/slikanje ili pravljenje nekog oblika/predmeta</i> (3 do 6 godina).....	70
<i>Neobično pozorište</i> (4 do 6 godina).....	71
Persona Doll/Persona lutka (3 do 6 godina).....	73
<i>Igra lutkara i lutke</i> (3 do 6 godina).....	76
<i>Ja se zovem kao ti</i> (3 do 6 godina).....	76
<i>Ako vidis da...? Pitalica o socijalnim pojavama</i> (4 do 6 godina).....	76
<i>Tako je to kod mene</i> (šest godina).....	76
<i>Kako se ko osjeća?</i> (3 do 6 godina).....	77
<i>Naše zaleđene figure</i> (4 do 6 godina).....	77
<i>Pravljenje lutaka na štapiću i pozornice</i> (3 do 6 godina).....	78
<i>Lutke od različitih materijala</i> (4 do 6 godina).....	78
<i>Ja se osjećam/izgledam kao moja lutka</i> (3 do 6 godina).....	79

LITERATURA:

1. Grupa autora (1997). *Korak po korak 2. Vaspitanje dece od tri do sedam godina – priručnik za roditelje i vaspitače*. Beograd: Kreativni centar.
2. Grupa autora (2013). *Profil Figo – Čitam, pišem, istražujem, stvaram s Figom*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
3. Grupa autora (2004). *Razvojna mapa, Pregled osnovnih prekratnica u mentalnom razvoju dece od rođenja do 6-7 godina*. Beograd: Kreativni centar.
4. Ivanov, G. (1999). *Formula stvaralaštva – Kako postati pronalazač*. Beograd: Kreativni centar.
5. Rothschild, J., Daniels, R.E. (2002). *Materijali i aktivnosti za rad u učionicama u kojima dijete ima centralnu ulogu*. Biblioteka: Korak po korak, Interaktivna nastava (knjiga 3). Podgorica: Pedagoški centar Crne Gore.

Internet stranice:

- <http://www.madehow.com/Volume-7/Maracas.html>
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Kazoo>
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Bend%C5%BEO>
- <http://www.mojpedijatar.co.rs/10-inspirativnih-montesori-aktivnosti/5/>
- <https://www.vivaverbum.rs/category/poremecaji-govora-i-jezika/>
- <http://www.highiqpro.com/iq-tests-iq-scores-iq-questions/matrix-iq-brain-teasers>
- <http://www.haoss.org/t12408-ebru-umetnost-slikanje-na-vodi>
- <https://www.britannica.com/biography/Hermann-Rorschach>

PREVIEW

PREVIEW

PREVIEW

